

ԹՐԱՆՍՓԱՐԵՆՍԻ ԻՆԹԵՐՆԵՆՆԵՆԸ
հաղապոռուղցիոն կենտրոն
TRANSPARENCY INTERNATIONAL
anti-corruption center

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
2012-2013 թթ.
ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ
ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳ

Սույն ծրագիրն իրականացվել է Բաց հասարակության
Հիմնադրամներ - Բուդապեշտի մարդու իրավունքների
նախաձեռնության ծրագրի և Բաց հասարակության Հիմնադրամներ -
Հայաստանի աջակցությամբ

This project was supported by Open Society Foundations - Budapest Human
Rights Initiative Program and Open Society Foundations - Armenia

Ծրագրի աշխատակազմ

Վարուժան Հոկտանյան
Ղեկավար

Լյուդվիգ Խաչատրյան
Ընկրությունների գծով փորձագետ/վերլուծաբան

Գայանե Մարգարյան
Էլեկտրոնային մոնիթորինգի խմբի վեբ դիզայներ/ծրագրավորող

Արմինե Մարտիրոսյան
Էլեկտրոնային մոնիթորինգի խմբի ծրագրավորող

Վախթանգ Սիրադեղյան
Խմբագիր

Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն

Հայաստան, Երևան 0025, Ալգեստան, 9րդ փողոց, տուն 6
Հեռ.՝ +374-10-569910, 553069

Ֆաքս՝ +374-10-571399

Էլ. փոստ՝ info@transparency.am

www.transparency.am

ՀԱՅԱՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2012-2013 ԹԹ. ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳ

Ներկայացվում են Ազգային ժողովի 2012 թվականի, ՀՀ Նախագահի 2013 թվականի, Երևանի ավագանու 2013 թվականի ընտրությունների պաշտոնական տվյալների հիման վրա իրականացված էլեկտրոնային մոնիթորինգի համառոտ վերլուծական արդյունքները:

Թրանսփարենսի հնթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն հասարակական կազմակերպությունն (ԹԻՀԿ ՀԿ) իրականացրել է Ազգային ժողովի 2012 թվականի, ՀՀ Նախագահի 2013 թվականի, Երևանի ավագանու 2013 թվականի ընտրությունների արդարության չափի գնահատման, քվեարկության գործընթացի և քվեարկության արդյունքների ճշգրիտ հաշվարկներ, քվեարկության արդյունքների ճշգրիտ ու արագ գնահատում և դրանց հիման վրա ընտրական գործառույթների վերլուծություններ:

Լյուդվիգ Խաչատրյանի հեղինակած «Ընտրական իրավունքն ու ընտրակեղծիքները» (ISBN 978-9939-53-733-7) գրքում ներկայացված «ընտրական թվերի համադրության և մանդատների բաշխման հարաբերակցության հնարավոր փոփոխության ճշգրիտ հաշվարկի և ընտրակեղծիքներից անկախ, արդար բաշխվող մանդատների քանակն ու պատկանելիությունը որոշելու մեթոդների» հիման վրա գրքի հեղինակի կողմից ղեկավարվող խմբի կողմից նախապատրաստված և գործարկված էլեկտրոնային մոնիթորինգի ծրագրի միջոցով իրականացվել է ընտրողների քվեարկության մասնակցության և ընտրությունների արդյունքների մաթեմատիկական վերլուծական հաշվարկներ: Հաշվարկներն ու վերլուծություններն իրականացվել են ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի (ԿԸՀ), ՀՀ ոստիկանության, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության (ԱՎԾ) հրապարակված պաշտոնական տվյալների հիման վրա: Այն իրականացվել է մարզերի և բնակավայրերի, ընտրատարածքների և տեղամասերի ընտրողների թվերի և մասնակցության, քվեների, էլեկտրոնային մոնիթորինգի ծրագրում տվյալների բազաներում լրացված այդ և պաշտոնապես հրապարակված այլ տվյալների ընտրական թվերի համադրությամբ:

Քվեարկության օրվա ընթացքում, ըստ տեղամասերի, ստուգվել է ֆիզիկապես հնարավորից ավել մասնակցությունը, առանձնացվել են համապատասխան տեղամասերը: Անմիջապես հաշվարկվել և ցույց են տրվել քվեարկության արդյունքներն ու համեմատական վերլուծական տվյալները:

Բացահայտվել ու առանձնացվել են օրենսդրության պահանջներից և ընտրական ընթացակարգի պայմաններից շեղումներով, անճշտություններով, լցոնումներով, ինչպես նաև ընտրողների, քվեաթերթիկների, ծրարների, մասնակցության, քվեների թվերի և մյուս բոլոր ընտրական թվերի իրար մեջ անհամապատասխանություններ պարունակող տեղամասերը, այսինքն՝ ընտրակեղծիքներով տեղամասերը:

Ընտրությունների էլեկտրոնային մոնիթորինգի ծրագրից օգտվելու, ինչպես նաև մոնիթորինգի ամբողջական և մանրամասն արդյունքները համապատասխան դիագրամաներով, աղյուսակներով, բացատրություններով ու վերլուծություններով հրապարակված են ԹԻՀԿ ՀԿ www.transparency.am վեբ կայքում (տես կայքի «2012 և 2013 համապետական և Երևանի ավագանու 2013 ընտրություններ» էջը կամ այցելեք <http://elections.transparency.am/> կայքը): Կայքից օգտվողների համար հնարավորություն է ստեղծվել համեմատելու, ստուգելու և պարզելու պաշտոնապես հրապարակված ընտրողների ցուցակներում հնարավոր անճշտությունները: Նրանք կարող են նաև պարզել տեղամասերում ընտրողների քվեարկությանը մասնակցելու համար գրանցման արագությունները և քվեների բաշխման փոփոխությունները՝ կախված տեղամասերում ընտրությանը մասնակցած ընտրողների թվերի չափերից, ինչպես նաև դիտել և համեմատել ընտրական թվերի և դրանց՝ միմյանց հետ համադրություններով կազմված գրաֆիկական պատկերները:

2012 Թ. ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՀԱՄԱՄԱՍՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հայաստանի Հանրապետությունում, ըստ վիճակագրական «armstat.am» կայքի տվյալների, 925 բնակավայրերում բնակչության թիվը 3325051 է, իսկ, ըստ «elections.am» կայքի տվյալների, ընտրողների ընդհանուր թիվը 2499325 է՝ բնակչության թվի մոտ 75.2%-ը:

Բնակչության թվերի հետ համեմատած որոշ բնակավայրերում առկա են ընտրական ցուցակներում ընդգրկված բարձր տոկոսներով ընտրողների թվեր, ինչպես նաև բնակչության թվերի հետ համեմատած՝ բարձր տոկոսներով քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների թվեր:

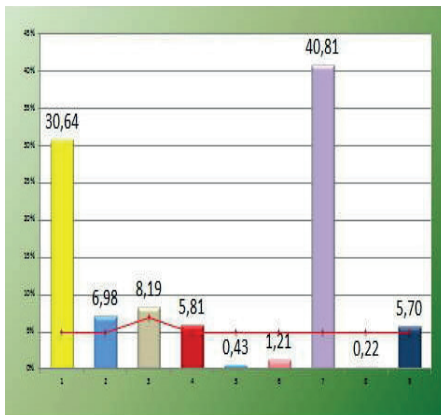
Բնակավայրերից 54-ում ընտրողների թվերը գերազանցել են բնակչության թվերը: Տվյալ բնակավայրերի բնակչության ընդհանուր թիվը 21695 է, ընտրողների ընդհանուր թիվը 33790 է: Նշված բնակավայրերի միայն մի մասում կան զորամասեր, որով կարող էր բացատրվել ընտրողների թվի ավելին լինելը բնակչության թվից: Մյուս բացատրությունը կարող էր լինել այն, որ տվյալ բնակավայրերում հաշվառված են ավելի շատ թվով բնակիչներ, քան վիճակագրական տվյալներն են, բայց այդ դեպքում քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների թվերը չպետք է գերազանցեին վիճակագրական տվյալներով արձանագրված առկա բնակչության թվերին:

- 101 բնակավայրերում ընտրողների թվերը կազմել են բնակչության թվերի 90%-ից ավելին՝ բնակչության ընդհանուր թիվը 238136 է, իսկ ընտրողների ընդհանուր թիվը՝ 233842: Այսպիսով, 47 բնակավայրերում ընտրողների թվերը կազմել են բնակչության թվերի 90-ից մինչև 100 տոկոսը՝ 216441 բնակչության ընդհանուր թվով և 200052 ընտրողների ընդհանուր թվով:
- 237 բնակավայրերում ընտրողների թվերը կազմել են բնակչության թվերի 80%-ից ավելին, բնակչության ընդհանուր թիվը՝ 865165 է, ընտրողների ընդհանուր թիվը՝ 766149: Այսպիսով, 136 բնակավայրերում ընտրողների թվերը կազմել են բնակչության թվերի 80-ից մինչև 90 տոկոսը՝ 627029 բնակչության ընդհանուր թվով և 532307 ընտրողների ընդհանուր թվով:
- 368 բնակավայրերում ընտրողների թվերը կազմել են բնակչության թվերի 75%-ից ավելին, բնակչության ընդհանուր թիվը 1369865 է, ընտրողների ընդհանուր թիվը՝ 1153434:

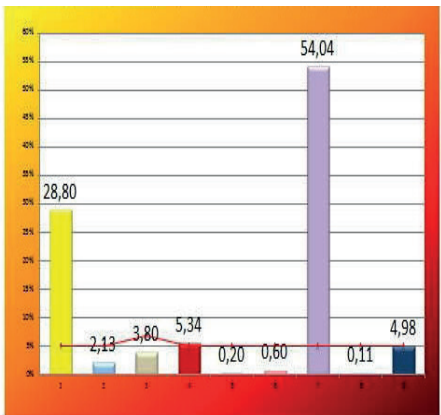
Եթե հաշվի առնենք, որ առկա բնակչության թիվը շատ ավելի քիչ է, հետևաբար բնակավայրերի գերակշիռ մեծամասնությունում առկա ընտրողների թվերը դժվար թե գերազանցեր բնակչության ընդհանուր թվի 70%-ը, ապա դիտարկելով համապատասխան բնակավայրերի տվյալները՝ կունենանք հետևյալ պատկերը՝ 540 բնակավայրերում ընտրողների թվերը կազմել են բնակչության թվերի 70%-ից ավելին, բնակչության ընդհանուր թիվը 2168060 է, ընտրողների ընդհանուր թիվը՝ 1733376: Ընդ որում, նշված բնակավայրերի 582 տեղամասերում քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների թիվը ավելին է, քան այդ տեղամասերի ընտրողների 70%-ը, 183 տեղամասերում՝ 80%-ը, 34 տեղամասերում՝ 90%-ը.

Հանրապետության ողջ տարածքում 70-ից ավել և պակաս տոկոսներով մասնակցությամբ տեղամասերի քվեարկության արդյունքներով քվեների բաշխման գրաֆիկական պատկերը համապատասխան թվային տվյալներով ներկայացվում է ստորև՝

Ձայների բաշխումը ըստ այն 1373 տեղամասերի, որտեղ ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թիվը 1184634, պակաս է ցուցակներում ընդգրկված ընտրողների թվի 70%-ից

Ձայների բաշխումը ըստ այն 609 տեղամասերի, որտեղ ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թիվը 388419, գերազանցում է ցուցակներում ընդգրկված ընտրողների թվի 70%-ից

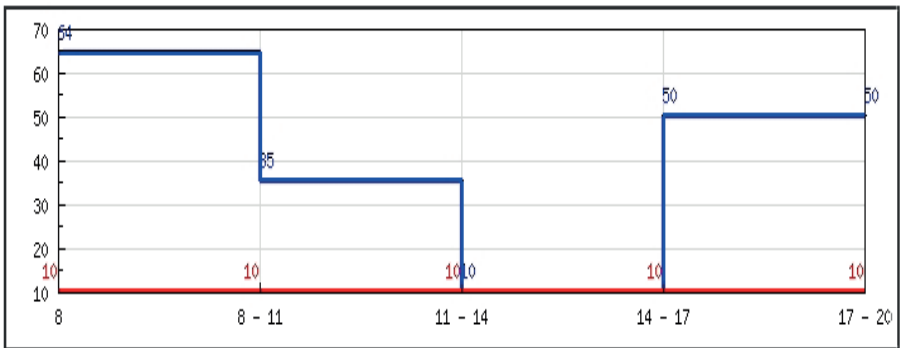
2. Ըստ մասնակցության վերաբերյալ երեքժամյա պարբերականությամբ պաշտոնապես հրապարակված տվյալների՝ առկա են բազմաթիվ տեղամասեր, որտեղ քվեարկության արագությունները քիչ հավանական են: Եթե հաշվի առնենք այն ֆիզիկապես հնարավոր նվազագույն ժամանակը՝ վայրկյաններով, որը կարող է ծախսվել, ըստ սահմանված կարգի, մեկ ընտրողի ընտրողների ցուցակում գրանցման համար, նույնիսկ այլ գործառույթների վրա քվեախցիկում

և քվեատուլի մոտ ծախսվող ժամանակը հաշվի չառնելով, ապա տեղամասը մեկ կամ երկու ցուցակով կարող է սպասարկել որոշակի թվով ընտրողներ:

Եթե դիտարկվեն այն տեղամասերը, որոնք արձանագրել են ֆիզիկապես հնարավոր թողունակությունից ավելի մեծ մասնակցություն, այսինքն՝ առանց դադարի, երեք ժամում հերթով ընտրողների անընդհատ հոսքի դեպքում քիչ հավանական կամ անհավանական մասնակցություն, ապա դրանց թիվը կհասնի հարյուրից ավելին, ընդ որում մասնակցության բարձր տոկոսներով՝ միջինը՝ 75%:

Օրինակ՝ ներկայացնենք տեղամասերից մեկի՝ թիվ 40/32 տեղամասի մասնակցության վերաբերյալ հրապարակված տվյալների հիման վրա հաշվարկված և կազմված գրաֆիկական պատկերը, որտեղ մեկ մարդու համար մեկ ցուցակում գրանցման միջին նվազագույն արագությունը հաշվարկվել է անհավանական 21 վայրկյան: Հետևաբար, երկու ցուցակներով միաժամանակ գրանցման համար, տեղամասում քվեարկությանը մասնակցության գրանցման ժամանակը հաշվարկվել է 2 անգամ պակաս, քան 21 վայրկյանն է: Նշված տեղամասում ընտրողների երկու ցուցակներում գրանցման, մոտ 10 վայրկյան միջին նվազագույն անհավանական արագությամբ գրանցում է արձանագրվել, այսինքն՝ 1071 ընտրող երեք ժամում:

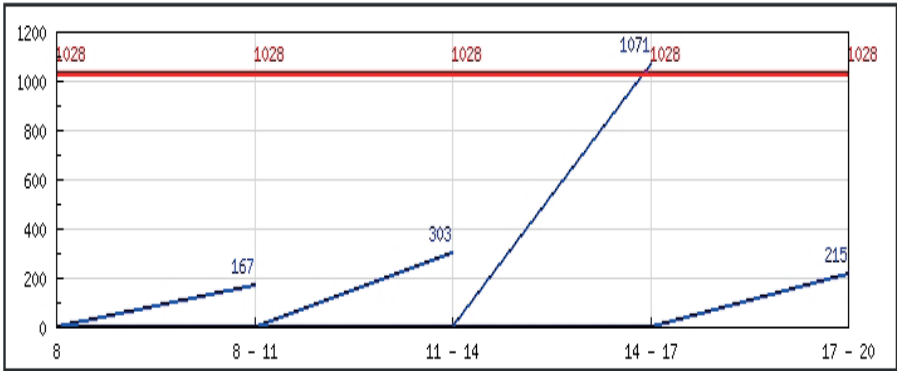
Երեք ժամվա ընթացքում, յուրաքանչյուր ընտրողի քվեարկության համար ծախսած միջին ժամանակի համեմատականը, ընտրողների անընդհատ հոսքի դեպքում հաշվարկված կամ նշված ֆիզիկապես անհնար միջին ժամանակի հետ վարկյաններով, 40/32 տեղամասում, ըստ մասնակցության վերաբերյալ հրապարակված պաշտոնական տվյալների

— Նշված կամ չափված այն ֆիզիկապես հնարավոր նվազագույն ժամանակը վայրկյաններով, որը կարող է ծախսվել ըստ սահմանված կարգի մեկ ընտրողի գրանցման, քվեաթերթիկի ու ծրարի տրամադրման համար:

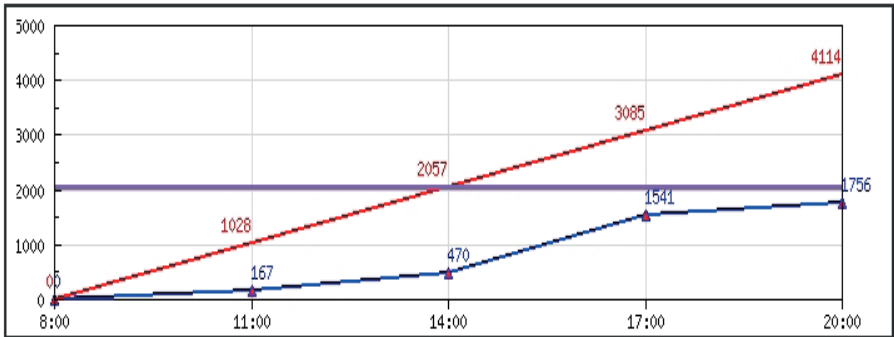
— Մեկ մարդու քվեարկության միջին ժամանակը վայրկյաններով յուրաքանչյուր երեք ժամում:

Երեք ժամվա ընթացքում մասնակցության վերաբերյալ պաշտոնապես հրապարակված թվերը 40/32 տեղամասում

— Երեք ժամում հնարավոր մասնակիցների թիվը տեղամասում, ըստ մեկ մարդու քվեարկության համար ընտրված արագության

— Տեղամասում յուրաքանչյուր երեք ժամվա ընթացքում քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների քանակները

— Ընտրողների թիվը տեղամասում

— Համապատասխան ժամին հնարավոր մասնակիցների թիվը տեղամասում, ըստ մեկ մարդու քվեարկության համար ընտրված արագության

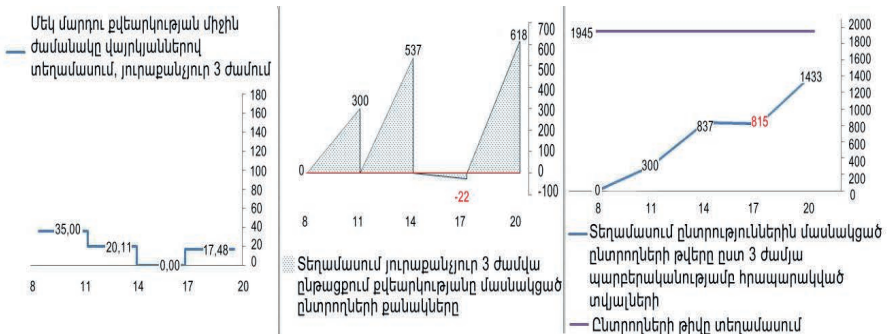
— Տեղամասում ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թվերը, ըստ երեքժամյա պարբերականությամբ հրապարակված տվյալների

Նշված 100-ից ավելի տեղամասերի մասնակցության միջին տոկոսը 75% է: Ընդ որում, 70 տեղամասերում մասնակցությունը գերազանցում է 70%-ը, 30 տեղամասերում մասնակցությունը գերազանցում է 80%-ը, 10 տեղամասերում մասնակցությունը գերազանցում է 90%-ը: Նշված տեղամասերի մեծամասնությունում՝ 80-ից ավելիում, առավելագույն քվեները հաշվել են իշխող ՀՀԿ-ի օգտին, իսկ մնացած 20-ից ավելի տեղամասերում ընդհանուր երկրորդ տեղը զբաղեցրած ԲՀԿ-ի օգտին:

Այդ տեղամասերում նրանց օգտին միասին հաշվարկվել է քվեների մոտ 79%-ը, ՀՀԿ-ի օգտին՝ մոտ 53%, ԲՀԿ-ի օգտին՝ մոտ 26%:

3. Առկա են քսան տեղամասեր, որտեղ ընտրողների մասնակցության հրապարակված թվերը հաջորդ ժամերին նվազեցվել են, արձանագրվել են բացասական մասնակցություններ, այսինքն՝ հետագա երեքժամյա պարբերականությամբ հրապարակված ժամանակահատվածներում ընտրությանը մասնակցած ընտրողների թվերը աճելու փոխարեն նվազել են:

Ներկայացվում է տեղամասերից մեկի՝ թիվ 12/26 տեղամասի մասնակցության վերաբերյալ հրապարակված տվյալների հիման վրա կազմված գրաֆիկական պատկերը

Նշված քսան տեղամասերից կեսից ավելիում արձանագրվել է 70%-ից ավել մասնակցություն, իսկ բոլորը միասին՝ միջինը 68%: Այդ տեղամասերից 18-ում առավելագույն քվեները հաշվել են իշխող ՀՀԿ-ի օգտին, իսկ երկու տեղամասերում՝ ընդհանուր երկրորդ տեղը զբաղեցրած ԲՀԿ-ի օգտին:

4. Առկա են ընտրական թվերի անհամապատասխանություններ 1436 տեղամասերում: Նշված տեղամասերի ընտրական թվերի անհամապատասխանությունների ընդհանուր նվազագույն զումարը կկազմի ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թվի 1.2%-ը:
5. Արձանագրվել է ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թվի 3.42% անվավեր քվեաթերթիկներ:
6. Քվեարկությանը մասնակցելու համար ընտրողների ցուցակում գրանցված ընտրողների ստորագրությունների ընդհանուր թվի և քվեարկած ընտրողների՝ քվեատուփում եղած ծրարների, ընդհանուր թվերի տարբերությունը եղել է ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թվի 0.9%-ը:

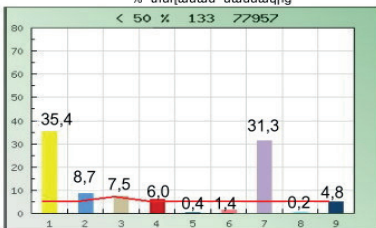
7. Այն տեղամասերում, որտեղ բարձր են ընտրությունների մասնակցած ընտրողների թվերի տոկոսները, բարձր են նաև իշխող Հանրապետական կուսակցության քվեների տոկոսները: Տեղամասերում մասնակցության տոկոսների աճմանը զուգընթաց մյուս բոլոր կուսակցությունների քվեների տոկոսները նվազում են:

Ընդ որում, 9 կուսակցություններից 5-ի և կուսակցությունների մեկ դաշինքի համար պաշտոնապես հաշվարկված քվեներն այնպես են հաշվարկվել, որ վերջիններից ոչ մեկը մանդատներ ստանալու համար սահմանված ներքին շեմից պակաս քվե չունենա: Դրանցից 3 կուսակցությունների և մեկ կուսակցությունների դաշինքի քվեները շատ մոտ են մանդատներ ստանալու համար սահմանված 5% և 7% քվոտային: Մնացած մանդատներ չստացած 3 կուսակցությունների համար հաշվարկված քվեները չեն գերազանցել 2%-ը:

Ըստ պաշտոնական հրապարակված տվյալների՝ համապատասխան տեղամասերի քվեարկության արդյունքների հիման վրա հաշվարկված և կազմված գրաֆիկական պատկերները ներկայացվում են ստորև

Կուսակցությունների համար հաշվարկված ընդհանուր ձայների տոկոսները կախված մասնակցության տոկոսներից

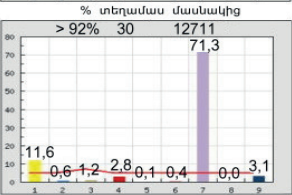
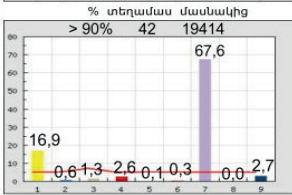
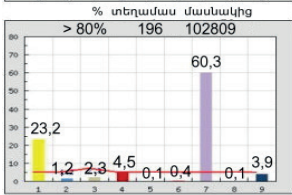
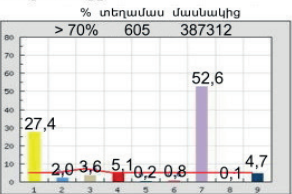
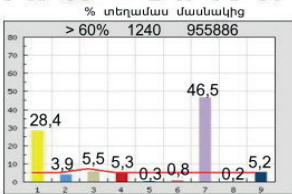
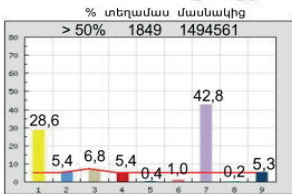
(ըստ 50 տոկոսից պակաս մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի)
% տեղամաս մասնակից

«Ազգային Ժողովի համամասնական ընտրակարգով ընտրությունների պաշտոնական արդյունքներով քաղաքական կազմակերպությունների օգտին հաշվարկված ձայների բաշխումը տոկոսներով»

ըստ նշված տոկոսից ավել մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի

Ազգային ժողովի ընտրությունների վերաբերյալ պաշտոնապես հրապարակված տվյալների էլեկտրոնային մոնիթորինգի արդյունքների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ կան բնակավայրեր, որտեղ զինվորական մասեր չկան, բայց ընտրողների թվերը կարող են գերազանցել բնակավայրի բնակչության թվերը:

Կան տարօրինակ հասցեներ որոնցում հաշվառված են ընտրողներ, օրինակ՝ ինչ-որ փողոցի կից, ինչ որ շենքի բակ, հողամաս և այլն:

Կան հասցեներ, որտեղ հաշվառված են չափազանց մեծ թվով ընտրողներ:

Քվեարկության օրը երեքժամյա պարբերականությամբ հրապարակված ժամանակահատվածներում ընտրությանը մասնակցած ընտրողների թվերը աճելու փոխարեն նվազել են:

Բազմաթիվ տեղամասերում կազմակերպվել են անհավանական գերարագ քվեարկություններ, այսինքն՝ երեք ժամվա համար արձանագրվել են ֆիզիկապես հնարավորից ավել քվեարկություններ:

Առկա են բազմաթիվ հանգամանքներ, որոնք վկայում են, որ Ազգային ժողովի կազմավորվման համար ընտրությունները չանցան արդար, ազատ, առանց օրենսդրության պահանջներից շեղումների, մաքուր և առանց ընտրակեղծիքների:

Վերը նշված բոլոր հանգամանքները հաշվի առնելու ու քվեարկության իրական արդյունքները պարզելու, կամ ընտրական օրենսդրության պահանջներից շեղումներով քվեարկություն անցկացրած տեղամասերի քվեարկության արդյունքներն անվավեր ճանաչելու և ընտրողների իրական քվեները պարզելու համար վերաքվեարկություններ կազմակերպելու դեպքում մանդատների բաշխման հարաբերակցությունն այլ կլիներ:

2013 Թ. ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

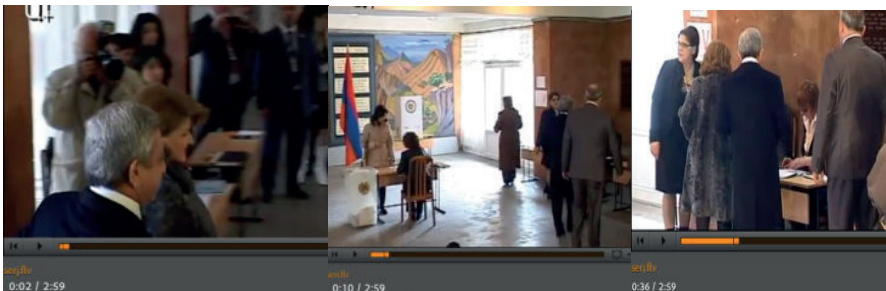
Թեկնածուներից մեկի՝ Պարույր Հայրիկյանի դեմ իրականացված մահափորձը որևէ սահմանադրաիրավական հետևանք չունեցավ: Ընտրությունները չհետաձգվեցին կամ նոր ընտրություններ չնշանակվեցին, չնայած թեկնածուն քարոզարշավի ընթացքում և ընտրություններից հետո դեռ երկար ժամանակ բուժվում էր: Կարելի է արդյոք համարել, որ այդ իրադարձությունը չէր կարող չազդել ընտրությունների ընթացքի և, հետևաբար, ընտրությունների արդյունքների վրա:

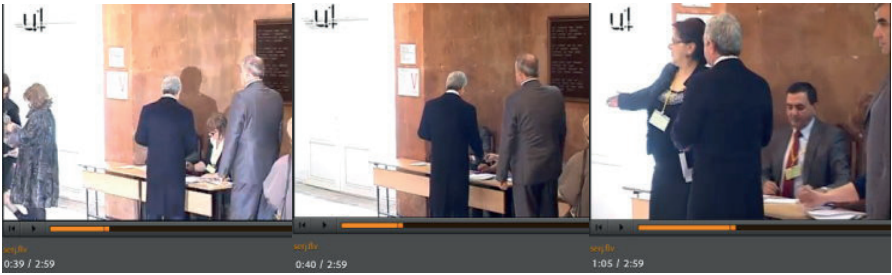
Հավաստի են արդյոք քվեարկության արդյունքները

Ստորև ներկայացվում են այն փաստարկներն ու պաշտոնական տվյալների հիման վրա կատարված վերլուծության արդյունքները, որոնք հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ բազմաթիվ տեղամասերում քվեարկության պաշտոնական արդյունքները հավաստի չեն:

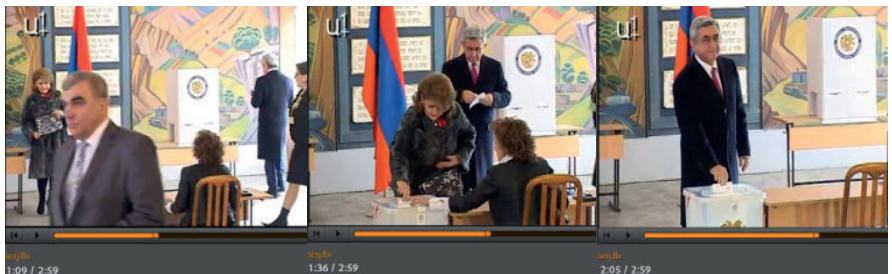
I. Ըստ A1+ի տեսահոլովակի, Ռիտա Սարգսյանի և Սերժ Սարգսյանի, իրար հետևից, մասնակցության գրանցումը տեղի է ունեցել առանց վայրկյան կորցնելու միանգամից անձնագրային տվյալների լրացմամբ, ստորագրմամբ ու քվեաթերթիկի տրամադրմամբ, որի տևողությունը, ըստ նկարահանման խցիկի ժամանակաչափի, միասին, նվազագույնը մոտ 58 վայրկյան է, յուրաքանչյուրի համար մոտ 29 վայրկյան. երևի հնարավոր ամենաարագը:

Ներկայացվում են տեսահոլովակի կադրերի նկարները նկարահանման ընթացքի ժամանակացույցով

Քվեարկելու, ներառյալ նույն ցուցակում, գրանցման ժամանակը միասին մոտ 120 վայրկյան է, յուրաքանչյուրի քվեարկության համար ծախսած միջին նվազագույն ժամանակը ոչ պակաս, քան 60 վայրկյան:

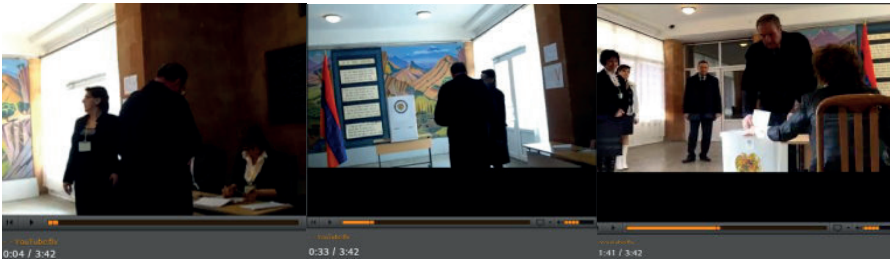

Ուշադրություն՝ **քվեարկության ժամանակը** չփոթել **գրանցման ժամանակի** հետ:

Տեղամասերի ֆիզիկապես հնարավոր թողունակությունները հաշվելու, դրանցից ավելի քվեարկություններ արձանագրած տեղամասերի տվյալները պարզելու համար վերցվում է մեկ ընտրողի՝ **քվեարկության միջին նվազագույն ժամանակից** փոքր, մեկ ընտրողի համար համապատասխան տեղամասի միայն ընտրողների ցուցակում **գրանցման ու քվեաթերթիկի տրամադրման միջին նվազագույն ժամանակը**:

Ըստ «HaryurVatsunUtJam»-ի տեսահոլովակի, Լևոն Տեր Պետրոսյանի մասնակցության գրանցումը տեղի է ունեցել առանց վայրկյան կորցնելու, միանգամից, անձնագրային տվյալների լրացմամբ, ստորագրմամբ ու քվեաթերթիկի տրամադրմամբ, որի տևողությունը 30 վայրկյանից ավելին է.

Ներկայացվում են տեսահոլովակի կադրերի նկարները նկարահանման ընթացքի ժամանակացույցով

Քվեարկության, ներառյալ ցուցակում գրանցման ժամանակն ավելին է, քան 95 վայրկյանը:

Ըստ դիտորդի կողմից իրականացված տեսագրության՝ առանց դադարի, հերթով, 5 ընտրող զինվորների ինքնությունների ստուգման, ցուցակում համապատասխան տողը գտնելու, անձը հավաստող փաստաթղթերի տվյալների լրացման, ցուցակում ստորագրելու, քվեաթերթիկի ու ծրարի տրամադրման համար տեղամասի ընտրողների ցուցակի սեղանի մոտ միայն ծախսվել է շուրջ 237 (37+57+60+36+47=237) վայրկյան:

Ներկայացվում են տեսահոլովակի կադրերի նկարները նկարահանման ընթացքի ժամանակացույցով

Առանձին դեպքերում, որոշ ընտրողների գրանցման համար ծախսվել է նաև 90 վայրկյան և շատ ավելի ժամանակ, որոնք հաշվի չեն առնվել մեկ ընտրողի՝ միայն գրանցման համար ծախսած միջին նվազագույն ժամանակը և տեղամասի թողունակությունը հաշվելիս: Ըստ տեսանյութի, եթե հաշվենք միայն զինվորների՝ ընտրողների ցուցակում գրանցման համար ծախսված ժամանակը, ենթադրելով, որ 5 հոգուն կարող էին գրանցել և քվեաթերթիկ տրամադրել իբր ավելի արագ՝ 237-ի փոխարեն 230 վայրկյանում, ապա մեկ ընտրողի՝ գրանցման համար ծախսված միջին նվազագույն ժամանակը կլինի (230/5) 46 վայրկյան: Նկատենք, որ քաղաքացիների համար միջին նվազագույն ժամանակը շատ ավելի մեծ կլինի, բայց ելնենք ներկայացված նվազագույնից:

Համարելով, որ քվեախցիկում և քվետուփի մոտ ընտրողի ծախսած ժամանակը շատ ավելի քիչ է և հերթ չի առաջացնի, հետևաբար դրանք հաշվի չառնելու դեպքում, եթե հաշվի առնենք միայն մեկ սեղանի մոտ ցուցակում, մեկ ընտրողի գրանցման համար 46 վայրկյան միջին նվազագույն ժամանակը, ապա երեք ժամվա ընթացքում, ընտրողների անընդհատ հոսքի դեպքում, ընտրողների ցուցակների մեկ սեղանով տեղամասում, քվեարկության մասնակիցների ֆիզիկապես հնարավոր առավելագույն թիվը կլինի 235 ընտրող ($3 \cdot 3600 / 46 = 235$):

Մեկ ընտրողի՝ գրանցման համար անհրաժեշտ միջին նվազագույն ժամանակը, համարելով, ոչ թե 46, այլ ավելի փոքր 44 վայրկյան, երեք ժամվա ընթացքում ընտրողների անընդհատ հոսքի դեպքում, մինչև հազար ընտրող ունեցող, այսինքն՝ նախատեսված ընտրողների գրանցման ցուցակների մեկ սեղանով տեղամասում քվեարկության մասնակիցների՝ ֆիզիկապես հնարավոր առավելագույն թիվը, 3 ժամում, կարող է լինել ոչ ավելի, քան 246 ($3 \cdot 3600 / 44 = 246$): Հազարից ավելի ընտրող ունեցող, այսինքն՝ նախատեսված ընտրողների երկու սեղանի դեպքում, 2 ընտրողի միաժամանակյա գրանցման համար անհրաժեշտ միջին նվազագույն ժամանակը համարելով 44 վայրկյան, այսինքն՝ մեկ ընտրողի համար 22 վայրկյան, քվեարկության մասնակիցների՝ ֆիզիկապես հնարավոր առավելագույն թիվը, 3 ժամում, ընտրողների երկու ցուցակով տեղամասում, կարող է լինել ոչ ավելի, քան նախորդ թվից երկու անգամ ավելի ($246 \cdot 2 = 492$):

Օրենսդրությամբ սահմանված է, որ մինչև 1000 ընտրողների համար նախատեսված է գրանցման ցուցակների մեկ սեղան, իսկ քվեարկությունները տևում են 12 ժամ: Ինչից կարելի է եզրակացնել, որ տեսականորեն հաշվարկվել է, որ մեկ սեղանով տեղամասում կարող է սպասարկվել ժամում (1000/12) մոտավորապես 83 ընտրող, իսկ 3 ժամում կարող է սպասարկվել ($3 \cdot 1000 / 12 = 250$) 250 ընտրող:

Նախատեսված 2 սեղանով տեղամասում 1000-ից մինչև 2000 ընտրողների համար 3 ժամում կարող է սպասարկվել ($250 \times 2 = 500$) 500 ընտրող:

Այսպիսով, 3 ժամ անընդհատ հերթով ընթացող յուրաքանչյուր ընտրողի մեկ ցուցակում գրանցումն հետևյալն է՝ ընտրողի ինքնության ստուգում, ցուցակում համապատասխան տողի փնտրում, անձը հաստատող փաստաթղթի տվյալների լրացում, ընտրողի կողմից ցուցակի համապատասխան տեղում ստորագրում, հանձնաժողովի անդամի կողմից նույն տողում ընտրողի ստորագրության դիմաց կնքում, այնուհետև ընտրողին քվեաթերթիկի և քվեարկության ծրարի հանձնում: Այս գործառույթների համար, մեկ ընտրողի հաշվով, ծախսվում է, միջին նվազագույնը 44 վայրկյան, ուստի, անընդհատ հերթի դեպքում, յուրաքանչյուր ընտրողի համար 44 վայրկյան ժամանակից պակաս ժամանակով գրանցումներ արձանագրած տեղամասերը կասկած են հարուցում: Այսինքն՝ կասկած են հարուցում տեղամասի ֆիզիկապես թողունակությունից, 3 ժամում, ընտրողների գրանցման ցուցակների մեկ սեղանի դեպքում, 250-ից, իսկ գրանցման ցուցակների 2 սեղանի դեպքում 500-ից ավել մասնակցություն արձանագրած տեղամասերը:

Քիչ հավանական արագությամբ՝ գրանցման ցուցակների մեկ սեղանով տեղամասում 3 ժամում առավելագույնը 250 ընտրողներից, իսկ 2 սեղանով տեղամասում 3 ժամում 500 ընտրողներից, կամ որ նույնն է՝ տեղամասերի ֆիզիկապես թողունակություններից ավելի մասնակցություն հնարավոր կլիներ, եթե հերթի բոլոր ընտրողներին գրանցեին առանց անձերն հաստատող փաստաթղթերը ստուգելու, առանց ընտրողի համապատասխան տողը փնտրելու, ստորագրությունները ցուցակի ոչ համապատասխան տողերում դնելով, ընտրողի անձը հաստատող փաստաթղթի ոչ ճիշտ, պատահական տվյալներ լրացնելով կամ լցոնումներ իրականացնելով ու կեղծ ստորագրություններ ավելացնելով ցուցակներում:

Նշվածների հետևանքով է նաև հնարավոր, որ ընտրողների ստորագրությունների թվերը չհամընկնեն քվեատուփերում եղած ծրարների թվերի հետ, կամ լինեն այդ և այլ ընտրական թվերի անհամապատասխանություններ:

Առկա են ընտրողների մոտ 74% (200000) մասնակցությամբ շուրջ 200 տեղամասեր, որտեղ արձանագրվել են մեկ ընտրողի մեկ սեղանի մոտ ցուցակում **գրանցման** համար անհրաժեշտ միջին նվազագույն ժամանակին՝ 44 վայրկյանին մոտ և պակաս ժամանակներ, նույնիսկ կան 20 վայրկյանից պակաս ժամանակ արձանագրած տեղամասեր, որոնցում քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների թիվը գերազանցել է 250-ը, իսկ գրանցման ցուցակների 2 սեղանով տեղամասերում՝ 500-ը:

Ընդ որում, այդ տեղամասերի մեծ մասում զինվորներ չեն քվեարկել և քվեարկությանը մասնակցել են բացառապես միայն քաղաքացիներ:

Մեկ ընտրողի քվեարկության համար, ոչ մեծ հավանականությամբ, 60 վայրկյանից պակաս արագությամբ քվեարկություններ արձանագրած տեղամասերի քանակը 886 է՝ 1355474 ընտրողների ընդհանուր թվով և 873041 (64.4%) քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ընդհանուր թվով:

Իսկ ավելի ստույգ, գործնականում քիչ հավանական, միայն ընտրողների մեկ սեղանի մոտ գրանցման համար 46 վայրկյան, 2 սեղանի դեպքում 23 վայրկյան, նվազագույն միջին ժամանակից պակաս տևողություն արձանագրած, հետևաբար 3 ժամում 235-ից ավել մասնակցությամբ տեղամասերի թիվը 269 է, մասնակիցների ընդհանուր թիվը՝ 286241 (տվյալ տեղամասերի ընտրողների ընդհանուր թվի 72.41%-ով), 1 ցուցակի համար 44 վայրկյանից, գրանցման ցուցակների 2 սեղանի դեպքում 22 վայրկյանից պակաս տևողություն արձանագրած տեղամասերի թիվը 184 է, մասնակիցների թիվը՝ 197619 (73.99%), գրեթե անհավանական 40 (2 սեղանի դեպքում՝ 20) վայրկյանից պակաս տևողություն արձանագրած տեղամասերի թիվը 101 է, մասնակիցների ընդհանուր թիվը՝ 109700 (76.28%):

Այսպիսով, բազմաթիվ տեղամասերում պաշտոնապես արձանագրվել են գրեթե կամ բացարձակապես անհավանական արագությամբ քվեարկություններ և 3 ժամվա ընթացքում տեղամասերի ֆիզիկապես, ոչ միայն գործնականում, այլ նաև տեսականորեն, հնարավոր թողունակությունները գերազանցող մասնակցություններ:

Բերենք երկու օրինակներ՝

1. Ստոր գյուղի թիվ 23/58 ընտրատեղամասում ժամը 8.00-ից մինչև 11.00 ժամանակահատվածում արձանագրվել է միջին նվազագույն 12 վայրկյան արագությամբ քվեարկություն յուրաքանչյուր ընտրողի համար: Քանի որ այնտեղ քվեարկությունները կազմակերպվել են գրանցման ցուցակների 2 սեղանով, ապա յուրաքանչյուր ցուցակով իրականացվել է միջին նվազագույնը 1 ընտրող 24 վայրկյան արագությամբ գրանցում, ըստ պաշտոնական տվյալների, երեք ժամում քվեարկությանը մասնակցել է 882 ընտրող, ինչը անհամեմատելի է տեսականորեն հնարավոր 500-ի հետ: Նույնիսկ, եթե քվեարկել են նաև զինվորականներ և ենթադրենք, որ ցուցակում նրանց անվան տողերի փնտրման համար որևէ վայրկյան չի ծախսվել, ապա միթե՞ հնարավոր է նման արագությամբ

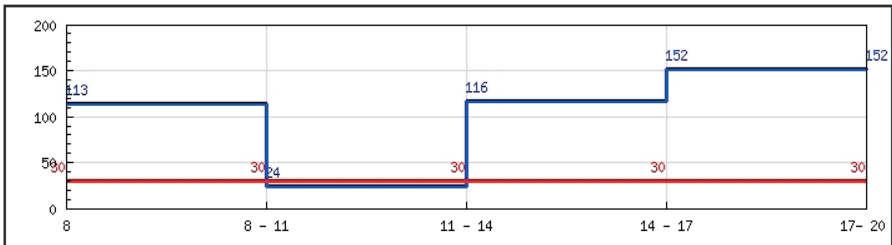
ընտրությանը մասնակցած ընտրողների՝ տվյալների ընտրական ցուցակում գրանցում և քվեաթերթիկների տրամադրում, առավել ևս՝ քվեարկություններ: Գրանցման ցուցակների 2 սեղանով տեղամասում երեք ժամում 882 ընտրողների մասնակցությունը անհամատեղելի է, նույնիսկ անհնար ($(3*60*60վրկ/30վրկ)*2= 360*2=720$), 720-ի հետ:

- Արարատի մարզի՝ Դեղձուտ գյուղի՝ թիվ 17/25 ընտրատեղամասում ժամը 11.00-ից մինչև 14.00-ն ընկած ժամանակահատվածում արձանագրվել է յուրաքանչյուր ընտրողի համար ընտրողների ցուցակում գրանցում և քվեարկություն միջին նվազագույնը անհավանական 24 վայրկյան արագությամբ: Տեղամասի ընտրողների թիվը 695 է, հետևաբար, ըստ օրենքի, քվեարկությունները կազմակերպվել են ընտրողների մեկ ցուցակով, գրանցման ցուցակների 1 սեղանով, ըստ պաշտոնական տվյալների զինվորականներ չեն քվեարկել, իսկ երեք ժամում քվեարկությանը մասնակցել է 436 ընտրող, ինչը անհամեմատելի է տեսականորեն հնարավոր 250-ի հետ կամ նույնիսկ անհնար ($3*60*60վրկ/30վրկ$) 360-ի հետ:

Ներկայացվում են հրապարակված պաշտոնական տվյալների հիման վրա, նշված թիվ՝ 17/25 տեղամասի համար, էլեկտրոնային մոնիթորինգի ծրագրի միջոցով, հաշվարկված թվային և գրաֆիկական պատկերները

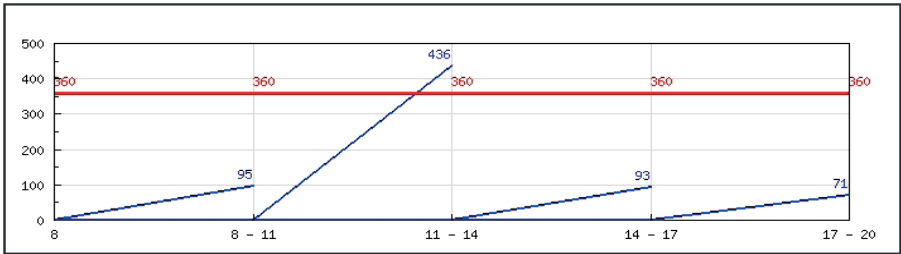
Տեղամաս 17/25

Երեք ժամվա ընթացքում, յուրաքանչյուր ընտրողի քվեարկության համար ծախսած միջին ժամանակի համեմատականը, ընտրողների անընդհատ հոսքի դեպքում հաշվարկված կամ նշված ֆիզիկապես անհնար միջին ժամանակի հետ վարկյաններով, ընտրված տեղամասում, ըստ մասնակցության վերաբերյալ հրապարակված պաշտոնական տվյալների

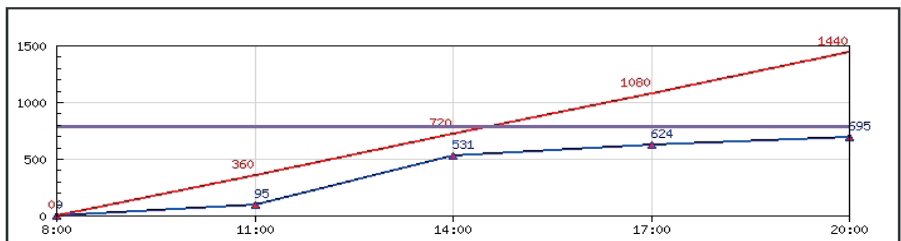
— Նշված կամ չափված այն ֆիզիկապես հնարավոր նվազագույն ժամանակը վայրկյաններով, որը կարող է ծախսվել, ըստ սահմանված կարգի, մեկ ընտրողի գրանցման, քվեաթերթիկի ու ծրարի տրամադրման համար

— Մեկ մարդու քվեարկության միջին ժամանակը վայրկյաններով յուրաքանչյուր երեք ժամում

— Երեք ժամում հնարավոր մասնակիցների թիվը տեղամասում, ըստ մեկ մարդու քվեարկության համար ընտրված արագության

— Տեղամասում յուրաքանչյուր երեք ժամվա ընթացքում քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների քանակները

— Ընտրողների թիվը տեղամասում

— Համապատասխան ժամին հնարավոր մասնակիցների թիվը տեղամասում, ըստ մեկ մարդու քվեարկության համար ընտրված արագության

— Տեղամասում ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թվերը, ըստ երեքժամյա պարբերականությամբ հրապարակված տվյալների

Քիչ հավանական կամ գրեթե անհավանական արագությամբ քվեարկություններ կազմակերպած 200-ից ավելի տեղամասերի մասնակցության միջին տոկոսը 74% է: Այդ տեղամասերից մոտ 180-ում մասնակցությունը գերազանցում է 70%-ը, որից 50 տեղամասերում մասնակցությունը գերազանցում է 80%-ը, 10 տեղամասերում մասնակցությունը գերազանցում է 90%-ը: Նշված տեղամասերի մեծամասնությունում, 180-ից ավելիում, առավելագույն քվեները հաշվել են գործող նախագահ Սերժ Սարգսյանի օգտին, իսկ մնացածը, ընդ որում 70%-ից պակաս մասնակցությամբ տեղամասերում, երկրորդ տեղը զբաղեցրած Ռաֆֆի Հովհաննիսյանի օգտին:

II. Եթե հաշվի առնենք, որ հանրապետությունում ընտրողների թիվն ավելացել է, չնայած որ բնակչության թիվը նվազել է, ապա որևէ բնակավայրի առկա ընտրողների թիվը և քվեարկության մասնակիցների թիվը օբյեկտիվորեն չէին կարող ավելին լինել այդ բնակավայրում առկա ընտրողների, առավել ևս առկա բնակչության թվից:

Այն բնակավայրերում, որտեղ արձանագրվել են բարձր տոկոսով մասնակցություններ, դրանց որոշ տեղամասերում մասնակցության չափերը կարող էին գերազանցել ոչ միայն տեղամասերում առկա ընտրողների թվին, այլ նաև տեղամասի ընտրողների հասցեներում առկա բնակչության, ներառյալ՝ երեխաների թվին: Ցավոք, ըստ բնակավայրերի և ըստ տեղամասերի առկա բնակչության թվերը վերջին մարդահամարից հետո, մինչ ընտրությունները, չեն հրապարակվել, իսկ առկա ընտրողների թվերն, ըստ տեղամասերի, չեն պարզվել, ոչ պետական կառույցների, ոչ էլ շահագրգիռ կազմակերպությունների կողմից, թեկուզև օրենսդրությամբ նման բան նախատեսված չէր, իսկ դա չարաշահման լրացուցիչ հնարավորություն էր:

Հրապարակվել էր 2011 թվականի մարդահամարի նախնական տվյալները ըստ մարզերի, որն էլ հիմք է ընդունվել և համեմատվել մարզերում քվեարկության արդյունքների հետ: Նույնիսկ այդ համեմատության արդյունքերով կարելի է եզրակացնել, որ առկա են մարզեր, որտեղ արձանագրվել են քիչ հավանական, բարձր տոկոսներով քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների թվեր:

Ներկայացվում են մարզերի 2001 - ից 2013 թվականների բնակչության թվերի, ընտրողների թվերի և քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների թվերի համեմատությունները

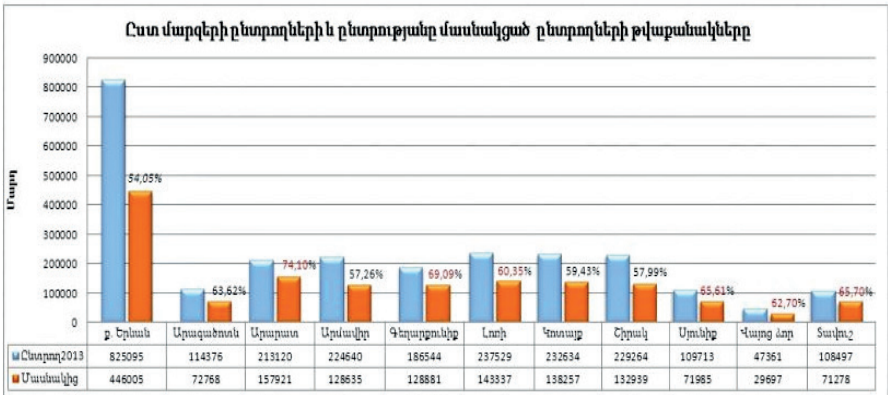
	Բնակչություն 2001թ.		Առողջ 2003թ.	% բնակչությունից		մասնակց % ընտրողների թվից	% առկա բնակչությունից	Առողջ		
	մյուսական	աղքա		մյուսական	աղքա			2007թ.	2008թ.	
Հայաստանի Հանրապետություն	3213011	3002594	2322614	72,29%	77,33%	1226866	52,82%	40,86%	2313482	2286265
1 ք. Երևան	1103488	1091235	750229	67,99%	68,75	305070	40,66%	27,96%	753871	743435
2 Արագածոտն	138301	126278	94968	68,67%	75,21%	54831	57,74%	43,42%	103429	98733
3 Արարատ	272016	252665	188565	69,32%	74,63%	101600	53,88%	40,21%	190518	188923
4 Արևմտյ	276233	255861	204069	73,88%	79,76%	132821	65,09%	51,91%	203302	199080
5 Գեղարքունիք	237650	215371	171143	72,01%	79,46	105319	61,54%	48,9%	169947	169058
6 Լոռի	286408	253351	238656	83,33%	94,2%	129367	54,21%	51,06%	224341	222561
7 Գոռաք	272469	241337	209139	76,76%	86,66%	125729	60,12%	52,1%	209301	208706
8 Շիրակ	283389	257242	210808	74,39%	81,95%	102372	48,56%	39,8%	212097	211524
9 Սյունիք	152684	134061	123919	81,16%	92,43%	85328	68,86%	63,65%	101602	100367
10 Վայոց ձոր	55997	53230	37535	67,03%	70,51%	23901	63,68%	44,9%	43991	43689
11 Տավուշ	134376	121963	93583	69,64%	76,73%	60528	64,68%	49,63%	101083	100189

Բնակչության թվերը, վերցված են armstat.am կայքից, 2011թ. մարդահամարի ևայնական արդյունքներից:	Բնակչություն 2011թ.		Մեծացած 2012թ.	% բնակչությունից		մասունքից	% ընտրյալների թվից	% արևա բնակչությունից		2001, 2011թթ. բնակչ. թվերի տարբերությունը		2001-2011 թթ. ընտրյալների թվերի տարբերությունը
	մեծացած	արևա		մեծացած	արևա			մեծացած	արևա			
	Հարստության Համադաստոյություն	3018854	2871771	2524960	83,64%	87,92%	1574235	62,35%	54,82%	-194157	-130823	202346
1 ք. Երևան	1060138	1054698	814949	76,87%	77,27%	484344	59,43%	45,92%	-43350	-36537	64720	
2 Արագածոտն	132925	125539	113700	85,54%	90,57%	78986	69,47%	62,92%	-5376	-739	18732	
3 Արարատ	260367	246880	212832	81,74%	86,21%	149408	70,2%	60,52%	-11649	-5785	24267	
4 Արմավիր	265770	256639	222676	83,79%	86,77%	125131	56,19%	48,76%	-10463	778	18607	
5 Գեղարքունիք	235075	211828	186099	79,17%	87,85%	122916	66,05%	58,03%	-2575	-3543	14956	
6 Լոռի	235537	217103	235962	100,18%	108,69%	139981	59,32%	64,48%	-50871	-36248	-2694	
7 Կոտայք	254397	245324	232737	91,49%	94,87%	150472	64,65%	61,34%	-18072	3987	23598	
8 Շիրակ	251941	233308	228767	90,8%	98,05%	131653	57,55%	56,43%	-31448	-23934	17959	
9 Սյունիք	141771	119873	121449	85,67%	101,31%	87932	72,4%	73,35%	-10913	-14188	-2470	
10 Կարպ ձոր	52324	47659	47471	90,73%	99,61%	31748	66,88%	66,61%	-3673	-5571	9936	
11 Տավուշ	128609	112920	108318	84,22%	95,92%	71664	66,16%	63,46%	-5767	-9043	14735	

Բնակչության թվերի հաշվարկային ցուցանիշները, ըստ բնակավայրերի, վերցված են armstat.am կայքի 2011թ. փճնակագրական ժողովածուից:	Բնակչություն 2011թ.	Մեծացած 2012թ.	Բնակչության թվերը, ըստ մարզերի, վերցված են armstat.am կայքի 2012 թ. հրապարակված . 2011թ. մարդահամարի ևայնական արդյունքներից:	Բնակչություն 2011թ.		Մեծացած 2013թ.	% բնակչությունից		Թվերի տարբերությունը		
				մեծացած	արևա		մեծացած	արևա	Բնակչություն 2011թ.	Մեծացած 2013թ.	
	Հարստության Համադաստոյություն	3262600	2483424	76,1%	Հարստության Համադաստոյություն	3018854	2871771	2510887	83,17%	87,43%	-243746
1 ք. Երևան	1121900	804681	71,7%	1 ք. Երևան	1060138	1054698	814812	76,86%	77,26%	-61762	10131
2 Արագածոտն	142400	113594	79,8%	2 Արագածոտն	132925	125539	115281	86,73%	91,83%	-9475	1687
3 Արարատ	280400	208795	74,5%	3 Արարատ	260367	246880	211320	81,16%	85,6%	-20033	2525
4 Արմավիր	285800	221596	77,3%	4 Արմավիր	265770	256639	224787	84,58%	87,59%	-20030	3191
5 Գեղարքունիք	242400	182499	75,3%	5 Գեղարքունիք	235075	211828	184599	78,53%	87,15%	-7325	2100
6 Լոռի	282100	235862	83,6%	6 Լոռի	235537	217103	237869	100,99%	109,57%	46563	2007
7 Կոտայք	282100	230755	81,8%	7 Կոտայք	254397	245324	232995	91,59%	94,97%	-27703	2240
8 Շիրակ	282000	228323	81%	8 Շիրակ	251941	233308	230583	91,52%	98,83%	-30059	2260
9 Սյունիք	152900	105443	69%	9 Սյունիք	141771	119873	105754	74,59%	88,22%	-11129	311
10 Կարպ ձոր	56000	46512	83,1%	10 Կարպ ձոր	52324	47659	46712	89,27%	98,01%	-3676	200
11 Տավուշ	134600	105364	78,3%	11 Տավուշ	128609	112920	106175	82,56%	94,03%	-5991	811

Համապատասխան բնակավայրերի այն տեղամասերում, որտեղ գրանցվել են մասնակցության չափազանց բարձր տոկոսներ, չեն կարող կասկած չհարուցել:

Մինչև 70% մասնակցությամբ, 1391 տեղամասերի քվեարկության արդյունքներով, թեկնածուներից ոչ մեկը բացարձակ մեծամասնությամբ ձայներ չի ստացել: Առկա մնացած 70%-ից ավել մասնակցությամբ 597 տեղամասերում, որոնցում ընտրողների ընդհանուր թիվը հավասար է 510550-ի, մասնակիցների ընդհանուր թիվը հավասար է 397081-ի, մասնակցության միջին 77.78%-ը քիչ հավանական է, քանի որ այն կգերազանցի համապատասխան տեղամասերի տարածքում առկա ընտրողների թիվը, իսկ որոշ տեղամասերում գուցե, նույնիսկ առկա բնակչության թիվը:

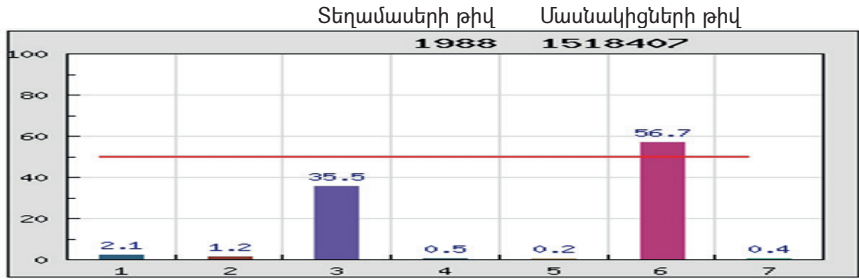
Եթե հաշվի առնենք, որ Երևանում ընտրողների թիվը հանրապետության ընտրողների թվի մոտ 32,7% -ն է, որտեղ մասնակցության միջին տոկոսը 54% է (չնայած Երևանի որոշ տեղամասերում մասնակցության բարձր տոկոսների առկայության), ապա որոշ մարզերի, ինչպես օրինակ, Արարատում, Գեղարքունիքում, Սյունիքում, հետևաբար դրանց բազմաթիվ տեղամասերում մասնակցության չափազանց բարձր տոկոսներն ինքնին այդ տեղամասերի քվեարկության արդյունքների անհավաստիության հիմք են:

Այն տեղամասերում, որտեղ բարձր են ընտրություններին մասնակցած ընտրողների թվերի տոկոսները, բարձր են նաև միայն հանրապետության տվյալ պահին գործող նախագահ-թեկնածուի քվեների տոկոսները:

Տեղամասերի մասնակցության տոկոսների աճմանը զուգընթաց մյուս բոլոր թեկնածուների քվեների տոկոսները նվազում են:

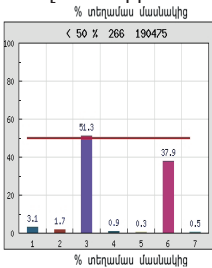
Համապատասխան տեղամասերի քվեարկության արդյունքների հիման վրա թեկնածուների համար հաշվարկված ընդհանուր ձայների տոկոսները մասնակցությունից հաշվարկված և կազմված գրաֆիկական պատկերները ներկայացվում են ստորև:

Թեկնածուների համար հաշվարկված ընդանուր ձայների տոկոսները ընտրությանը մասնակցած բոլոր ընտրողների թվից

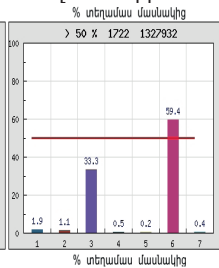

1-Հրանտ Բագրատյան 2-Պարույր Հայրիկյան 3-Ռաֆֆի Կ. Հովհաննիսյան
 4-Անդրիաս Ղուկասյան 5-Արման Մելիքյան 6-Սերժ Սարգսյան 7-Վարդան Մեղրակյան

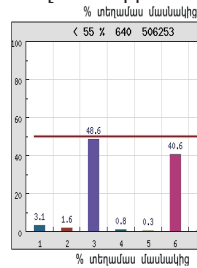
Քվեները, ըստ նշված տոկոսից պակաս մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի

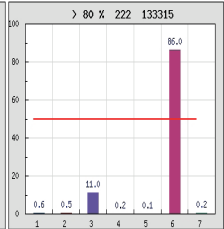
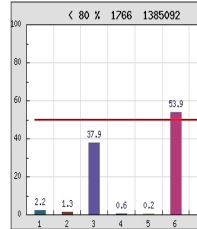
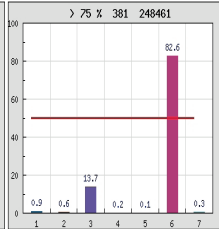
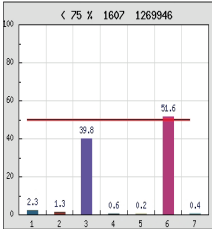
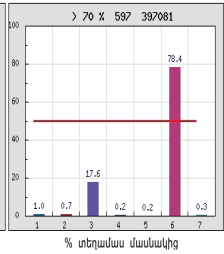
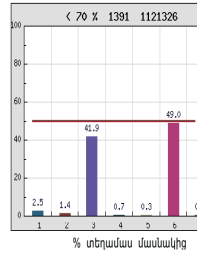
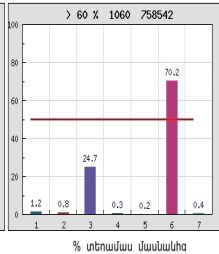
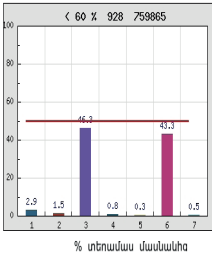
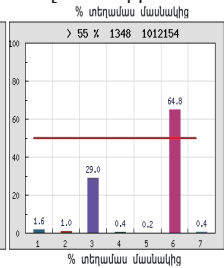
Քվեները ըստ նշված տոկոսից ավելի մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի

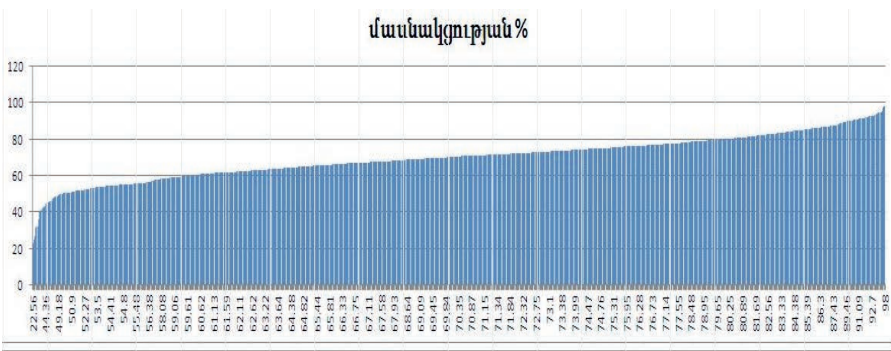
Քվեները ըստ նշված տոկոսից պակաս մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի

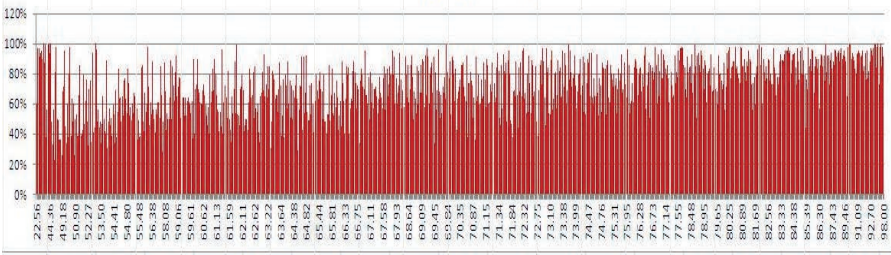
Քվեները ըստ նշված տոկոսից ավելի մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի

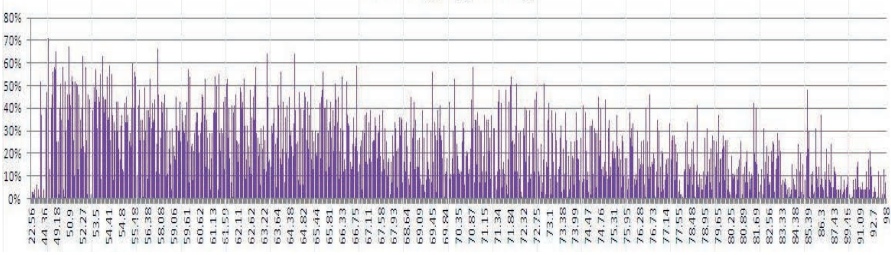
Ներկայացվում են մասնակցության տոկոսների աճին զուգընթաց, ըստ բնակավայրերի հաշվարկված, գործող նախագահ Սերժ Սարգսյանի (1-ին տեղ) և Րաֆֆի Հովհաննիսյանի (2-րդ տեղ) քվեների տոկոսների դինամիկայի գրաֆիկական պատկերները

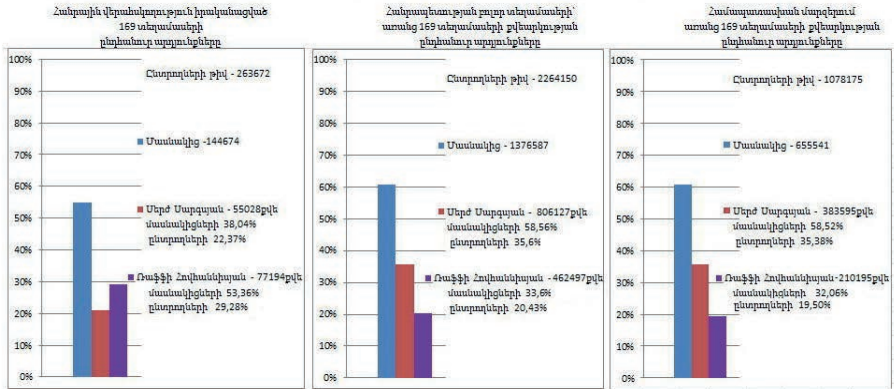
1-ին տեղի համար ըստ բնակավայրերի հաշվարկված ձայները տոկոսներով ըստ մասնակցության %-ի

2-րդ տեղի համար ըստ բնակավայրերի հաշվարկված ձայները տոկոսներով ըստ մասնակցության %-ի

III. Հիմնականում այն տեղամասերում, որտեղ եղել է քաղաքացիական կազմակերպությունների կողմից հասարակական պատշաճ հսկողություն, արձանագրվել են մասնակցության ցածր տոկոսներ, և այլ տոկոսային հարաբերակցությամբ քվեների բաշխումներ, քան այն տեղամասերում, որոնցում հանրային պատշաճ վերահսկողություն չի իրականացվել:

Հետևաբար չի բացառվում նաև մեկ թեկնածուի քվեներն այլ թեկնածուի օգտին հաշվելու հնարավորությունը, ի դեպ, նմանատիպ երևույթների վերաբերյալ կան նաև հրապարակված հայտարարություններ լրատվամիջոցներում:

IV. Եթե տեղամասում քվեարկությունից առաջ, քվեարկության ընթացքում և քվեների հաշվման ժամանակ ընտրական օրենսդրության պահանջներին չհամապատասխանող գործառույթներ չեն եղել, ապա ընտրական թվերն ու դրանց գումարները միմյանց հետ համադրելիս դրանց միջև պետք է լինի համապատասխանություն: Իսկ եթե տեղամասում քվեարկությունից առաջ, քվեարկության ընթացքում և քվեների հաշվման ժամանակ ընտրական օրենսդրության պահանջներին չհամապատասխանող գործառույթներ են եղել, ոչ ընտրական հանձնաժողովի կողմից, ապա ընտրական հանձնաժողովը պետք է արձանագրեր այդ երևույթի հետ կապված փաստը, որը կբացատրեր ընտրական թվերի անհամապատասխանության պատճառը: Օրինակ՝ եթե ընտրողը ստորագրել է ստորագրացուցակում, բայց քվեարկության ծրարը քվեատուսի չի գցել, որը չէր կարող չնկատվել հանձնաժողովի կողմից, ապա ստորագրությունների թվի՝ քվեատուսիում առկա ծրարների թվից մեկով ավելի լինելու փաստը տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի արձանագրությամբ կհիմնավորվեր ու հանձնաժողովն

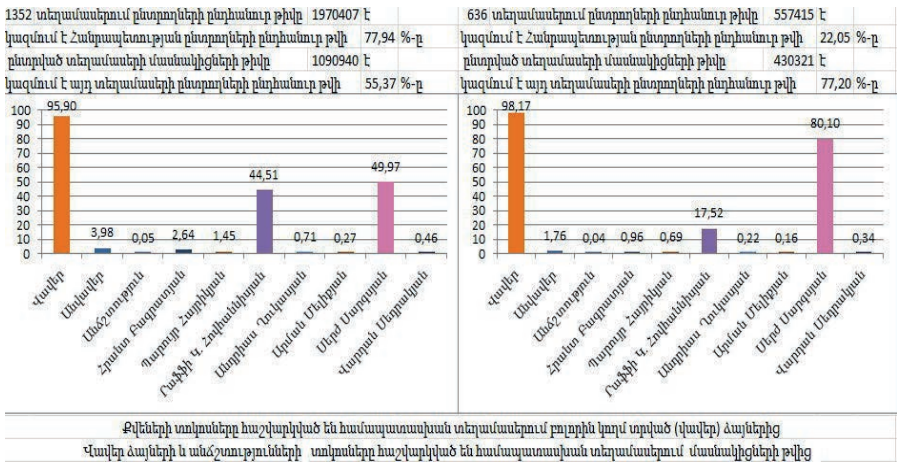
իր գործը պատշաճ կատարած կլիներ: Այլապես ստացվում է, որ հենց հանձնաժողովն է խախտել օրենսդրության պահանջը, կամ ավելի վատ, ստորագրություն է կեղծել: Եթե քվեատուփում ավելի թվով ծրարներ և քվեաթերթիկներ կան, քան ընտրացուցակում ստորագրությունների թիվն է, ապա դա նշանակում է ոչ այլ ինչ, քան լցոնում, ինչը չէր կարող չնկատվել հանձնաժողովի կողմից:

Իսկ եթե քվեատուփում ծրարների թիվն ավելին է, քան քվեաթերթիկները, ապա դա ենթադրել է տալիս, որ որոշ ընտրողներ քվեաթերթիկները դուրս են տարել տեղամասից: Տվյալ դեպքում կարելի է ենթադրել, որ դրսում շրջանառվում են քվեաթերթիկներ, այսինքն՝ ընտրողների ինչ որ խմբերի պարտադրելով կամ կաշառելով, դրսում կարող են տալ լրացված քվեաթերթիկ՝ պահանջելով դուրս բերել տեղամասում իր ստացած դատարկ քվեաթերթիկը («կարուսելի» երևույթը): Տվյալ դեպքում երևույթը կարող են պարզել լրատվամիջոցներն ու իրավապահ մարմինները: Ընտրական թվերի անհամապատասխանություններ առկա են 638 տեղամասերում, որոնց ընտրողների ընդհանուր թիվը 957393 է, մասնակիցների թիվը՝ 562357 (տվյալ տեղամասերի ընտրողների ընդհանուր թվի մոտ 59%-ը, իսկ այդ տեղամասերի մի մասում մասնակցությունը կազմել է 70%-ից ավելի):

Այսպիսով, ընտրատեղամասում առկա ընտրական թվերի ցանկացած անհամապատասխանություն նշանակում է, որ օրենսդրությամբ սահմանված քվեարկության կարգի խախտում է եղել: Իսկ եթե ընտրական թվերի անհամապատասխանությունների պատճառները բացահայտելու ուղղությամբ վերադաս հանձնաժողովները քայլեր չեն ձեռնարկել, ապա նրանք իրենց պարտականությունները նույնպես պատշաճ չեն իրականացրել:

Ամփոփելով նշված վերլուծությունները՝ կարելի է ենթադրել, որ ընտրատեղամասերի մոտ 1/3-ում քվեարկության արդյունքները հավաստի չէին և կարող էին բողոքարկվել: Իսկ վերադաս ընտրական հանձնաժողովների պատշաճ գործելու դեպքում, ընտրության մասնակցած ընտրողների ստորագրացուցակների ու քվեարկության արդյունքների ստուգման արդյունքում կարող էին պարզվել ընտրակեղծիքների փաստացի չափերն ու ընտրության իրական արդյունքները: Մնացած մոտ 2/3 տեղամասերի մեծ մասում հանրային վերահսկողությունը նույնպես բացակայել է և հնարավոր է, որ քվեները ճիշտ չեն հաշվել: Չնայած դրան, եթե հաշվի առնենք, որ այդ 2/3 տեղամասերի քվեարկության արդյունքներն այլ չափորոշիչներով կասկածի տեղիք գրեթե չէին տալիս, ապա միայն դրանց քվեարկության արդյունքներով թեկնածուներից և ոչ մեկի քվեները ընտրվելու համար չէր բավարարի: Իսկ կասկածելի 77%-ից ավելի մասնակցություն ունեցող,

600-ից ավելի տեղամասերում, արձանագրվել է 80%-ից ավելի քվե Սերժ Սարգսյանի օգտին: Գուցե նման քվեների բաշխում հնարավոր է, բացարձակապես անհավանական չէ, որ ինչ որ տեղամասերում թեկնածուներից մեկի օգտին քվեարկեն ընտրությանը մասնակցած 100% ընտրողները, բայց մասնակցության նման (77) և բարձր տոկոսը կասկածելի է, այն էլ, երբ մշտական և առկա բնակչության թվերը 2011թ. մարտի 1-ին համարի նախնական արդյունքներով, 2001 թվականի մարտի 1-ին համարի մշտական բնակչության տվյալների համեմատ նվազել են (3213011-3018854) 194157-ով (6.04%), իսկ առկա բնակչության թիվը 11%-ով նվազել է 2001 թվականի մշտական բնակչության համեմատ: Հետաքրքիր է, որ նույն տարիների ընթացքում ընտրողների թիվն ավելացել է մոտ 9%-ով: Ընտրողների թիվը 2001 թվականին եղել է բնակչության թվի 72,29%-ը, իսկ 2013 թվականին կազմել է մշտական բնակչության 83.64%-ը: Բոլոր դեպքերում դժվար թե 77%-ից ավելի առկա ընտրող լիներ 600-ից ավելի տեղամասերում, որոնցում ընտրողների ընդհանուր թիվը հանրապետության ընտրողների ընդհանուր թվի մոտ 22%-ն է:

Ընդ որում, անվավեր քվեաթերթիկների թիվը բոլոր տեղամասերում, այդ թվում նաև գրեթե կասկածի տեղիք չտվող տեղամասերում, կազմել է ընտրությանը մասնակցած ընտրողների թվի 3.35%-ը:

ՀՀ Նախագահի երկու թեկնածուների դիմումների հիման վրա կատարված ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2013 թվականի մարտի 14-ի ՍԴՈ-1077 որոշման մեջ նշված է. «Սույն դատաքննության ընթացքում դիմողների հարցադրումները գլխավորապես վերաբերել են ընտրությունների արդյունքներն անվավեր ճանաչելուն՝ դիմումներին կից ներկայացված նյութերի շրջանակներում: Այդ նյութերի նկատմամբ

կողմերն հնարավորություն են ունեցել Սահմանադրական դատարանում արտահայտել ամբողջական դիրքորոշում: Դրանց համակցված գնահատման արդյունքում Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դրանք կարող էին օրենքով սահմանված կարգով ու ժամկետներում ընտրական տեղամասերում քվեարկության արդյունքները բողոքարկելու հիմք կամ առիթ հանդիսանալ, ինչը չի արվել: Բացառությունը, թերևս, 17/5 ընտրական տեղամասի քվեարկության արդյունքներին առնչվող փաստարկներն են, ինչի ուսումնասիրման արդյունքում ՀՀ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ արդյունքները չեն կարող համարվել հավաստի: Ուստի ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 46-րդ հոդվածի 10-րդ մասի հիմքով այդ տեղամասում քվեարկության արդյունքները պետք է ճանաչվեն անվավեր, իսկ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հիմքով այդ տեղամասում քվեարկության մասնակիցների թիվն արձանագրվի որպես տեղամասում անճշտությունների գումարային չափ: Այդ ընտրական տեղամասին առնչվող բոլոր նյութերը ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 46-րդ հոդվածի 10-րդ մասի հիմքով ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովի կողմից պետք է ուղարկվեն ՀՀ դատախազություն:»

Նշենք, որ 17/5 տեղամասի մասնակիցների ընդհանուր թիվը 1328 է (65.9%), քվեարկության միջին նվազագույն ժամանակը, 17.00-ից մինչև 20.00-ը ժամանակահատվածում, գրանցման ցուցակների 1 սեղանի համար 36 վայրկյան է, այսինքն՝ 2-ի դեպքում՝ 18 վայրկյան, 3 ժամում մասնակիցների թիվը 606, քվեարկության վերջնական արդյունքներով ստորագրությունների թիվը 7-ով ավելին է, քան քվեատուփում ծրարների թիվը: Իսկ ուշադրության չարժանացած բազմաթիվ տեղամասերում առկա էին էլ ավելի բարձր տոկոսներով և համապատասխան տեղամասերի թողունակությունները գերազանցող մասնակցություններ, ընտրական թվերի անհամապատասխանություններ և այլ կարգի խախտումներ:

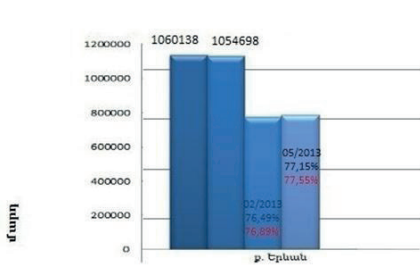
Կարելի է անել հետևյալ եզրակացությունը՝ քվեարկությունները բազմաթիվ տեղամասերում անցել են ընտրական օրենսդրության պահանջների խախտումներով, ընտրակեղծիքներով, ընդ որում, դրանք համակարգային բնույթ են կրում: Օրենսդրությամբ բավարար պայմաններ ապահովված չեն կեղծիքների բացահայտման, կասկածելի տեղամասերում քվեարկության իրական արդյունքները պարզելու, ընտրություններն առանձին տեղամասերում և ամբողջությամբ անվավեր ճանաչելու համար, և նման հարցերի վերաբերյալ որոշումները թողնված են սուբյեկտիվ մոտեցումներին: Նշվածի մասին է խոսում նաև ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշումը: Իսկ ինչ վերաբերում է հանձնաժողովներին, վստահված անձանց ու որոշում կայացնող մարմիններին, ապա զավեշտ է, երբ բազմաթիվ ընտրատեղամասերում

տեղի ունեցած խախտումների պարագայում, որևէ փաստի արձանագրում հանձնաժողովների կողմից չի եղել, կամ դրանք ուշադրության չեն արժանացել: Բացառություն էր 17/5 տեղամասը, որն ուշադրության արժանացավ միայն Սահմանադրական դատարանում և դրա մասին նշվեց Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ, այն էլ ամերիկահայ քսանմեկամյա դիտորդի նկատմամբ բռնության և իրավապահ մարմինների ճնշման ենթարկելու փորձերին տեղի չտալու, դիտորդի ու նրա աջակիցների մամուլում հայտարարությունների, երևի հիմնականում ԱՄՆ-ի դեսպանի հայտարարության արդյունքում:

Պաշտոնապես հրապարակված քվեարկության արդյունքները հավաստի չեն, քվեարկության իրական արդյունքները պարզելու, կամ ընտրական օրենսդրության պահանջներից շեղումներով տեղամասերի քվեարկության արդյունքներն անվավեր ճանաչելու և ընտրողների իրական քվեները պարզելու համար վերաքվեարկություններ կազմակերպելու դեպքում ընտրության արդյունքներն այլ կլինեին, իսկ թե ինչպիսին, կախված կլիներ ընտրողներից:

2013 թ. ԵՐԵՎԱՆԻ ԱՎԱԳԱՆՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

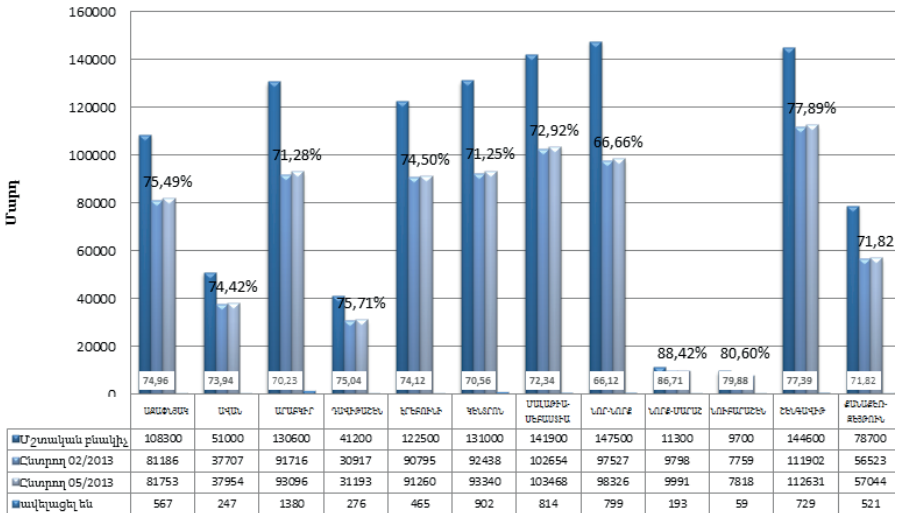
Երևանում բնակչության և ընտրողների թվաքանակները

Մյուսների մեջ նշված են ընտրողների տոկոսները սևով մշտական բնակչության կարմրով՝ առկա բնակչության թվերից: Երևանի մշտական և առկա բնակչության թվերը, վերջում են armstat.am կայքի 2012 թվականին հրատարակված 2011թ. մարդահամարի նախնական արդյունքներից: Ընտրողների թվերը հաշվվել են, ըստ passportvisa.am կայքում համապատասխան ժամանակներում տեղադրված, ընտրողների ցուցակների տվյալներից:

■ Մշտական բնակիչ	1060138
■ Մեկուս բնակիչ	1054698
■ Ընտրող 02/2013	810922
■ Ընտրող 04/2013	817874
■ Ընտրող 05/2013	816478

Ըստ վարչատարածքների բնակչության և ընտրողների թվաքանակները

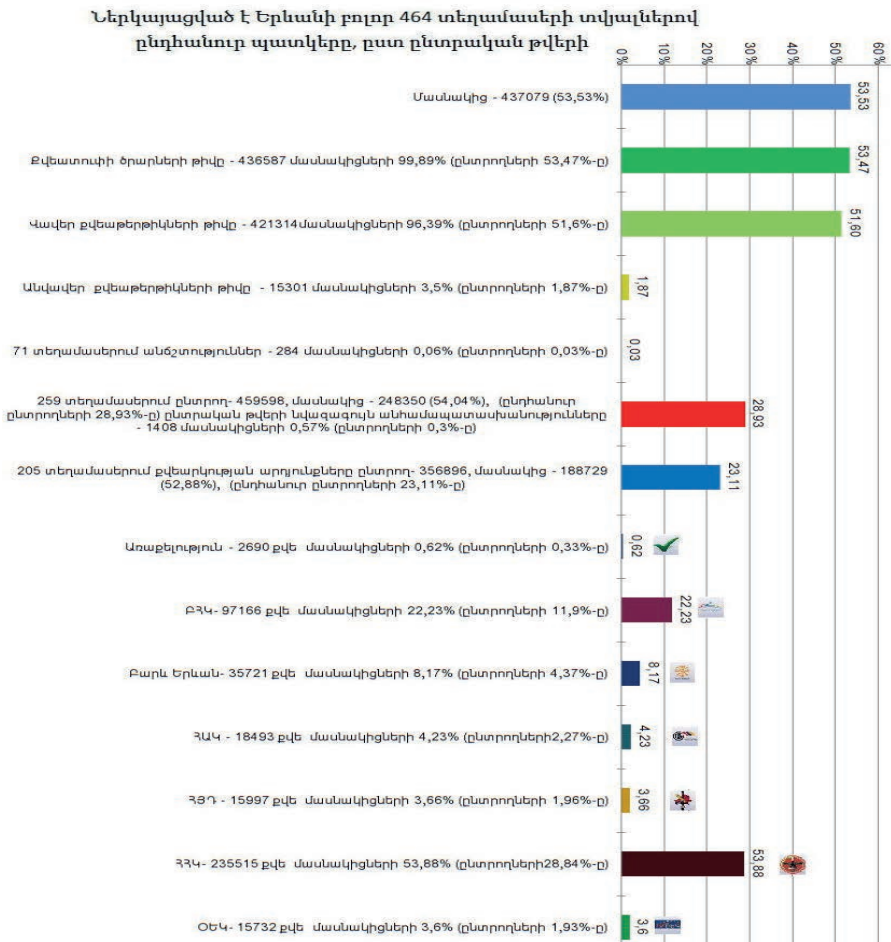
Մյուսների վերևում նշված են, Երևանի ավագանու 05/05/2013 թ. ընտրությունների համար հրապարակված տվյալներով, ընտրողների տոկոսները մշտական բնակչության թվերից Մյուսների ներքևում նշված են ՀՀ Նախագահի 18/02/2013թ. ընտրությունների համար հրապարակված տվյալներով, ընտրողների տոկոսները մշտական բնակչության թվերից

Երևանի մշտական բնակչության թիվը պակաս է (1118300 - 1060138) 58162-ով, ըստ «armstat.am» կայքի, բնակչության վերաբերյալ 2011 թ. հաշվարկային և 2012 թ. հրապարակված 2011 թ. մարդահամարի նախնական արդյունքների տվյալների: Ըստ «passportvisa.am» կայքի 2012 թվականի, 2013 թվականի փետրվար և 2013 թվականի մայիս ամիսներին հրապարակված ցուցակների հազարից ավելի ընտրողներ,

որոնք մինչև 2013 թվականի փետրվար ամիսը հաշվառված են եղել այլ բնակավայրերում, Երևանի ավագանու ընտրություններում հաշվառվել են Երևանում:

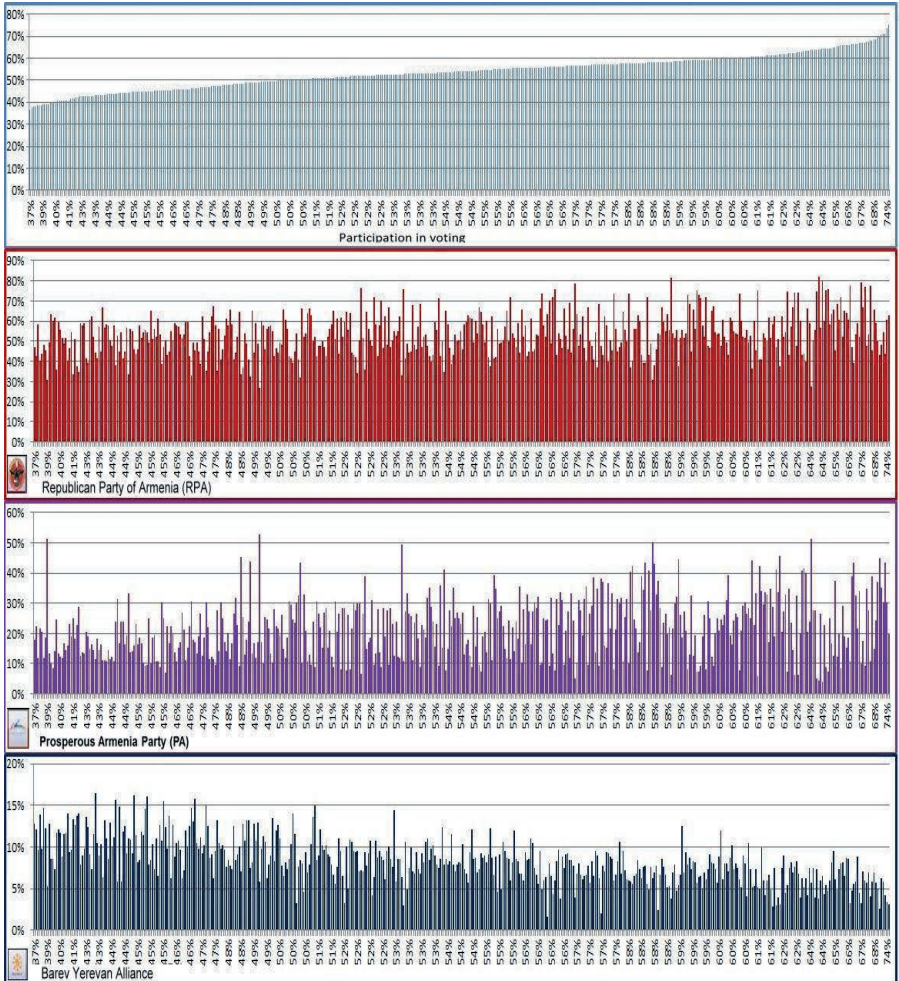
Նկատենք, որ օրենքի խախտում որպես այդպիսին չկա, բայց հնարավորություն է ընտրացուցակներն ուռճացնելու: Օրինակ՝ Երևանի 5252 հասցեներում 10-ից ավելի ընտրողներ են հաշվառված, ընդհանուր թվով՝ 81959 ընտրող: Բացակայում են 49103 ընտրողների ծննդյան օրվա և ամսաթվի տվյալները:

Քվեարկված 7 քաղաքական կազմակերպություններից մանդատներ ստանալու համար անհրաժեշտ քանակությամբ քվեներ հաշվարկվել են 3 կազմակերպությունների համար:

Որքան մասնակցության տոկոսը ըստ տեղամասերի բարձրանում է, այնքան «Բարև Երևան» միավորման քվեների տոկոսն իջնում է:

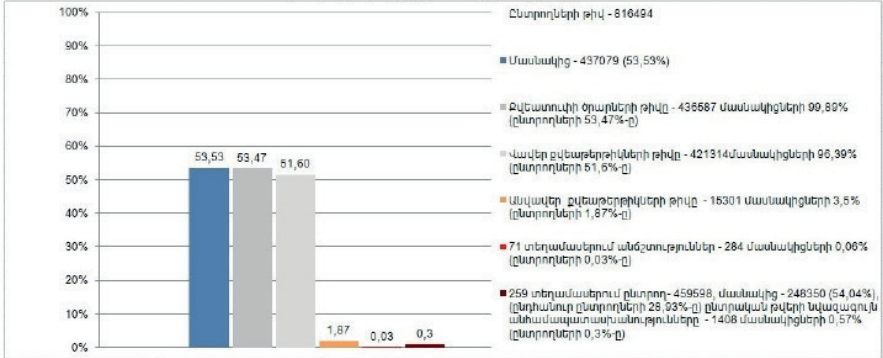
Ներկայացված են քվեների բաշխումն ըստ մասնակցության տոկոսների, մանդատներ ստացած կուսակցությունների և դաշինքի համար հաշվարկված թվերով գրաֆիկները

Ըստ պաշտոնական հրապարակված ընտրական թվերի՝ 464 տեղամասերից 71-ում արձանագրվել են անճշտություններ:

Ընտրական թվերի անհամապատասխանություններ կան 259 տեղամասերում:

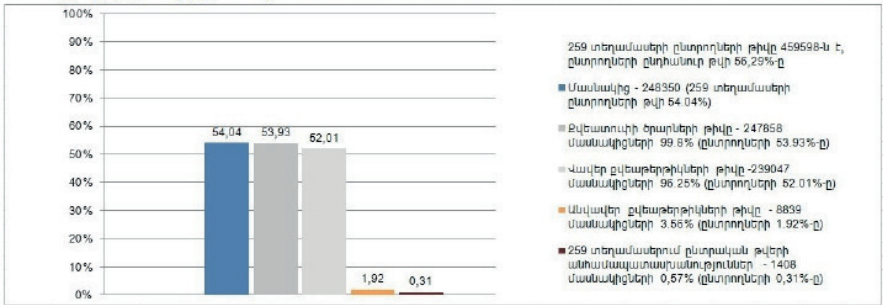
Ներկայացված է Երևանի բոլոր 464 տեղամասերի վերջնական տվյալներով ընդհանուր պատկերը, ըստ ընտրական թվերի առանց քվեների բաշխման

Ըստ քվեարկության վերջնական արդյունքների 259 տեղամասերում առկա են ընտրական թվերի անհամապատասխանություններ: Այդ տեղամասերի ընտրողների ընդհանուր թիվն է 459598, մասնակիցների թիվը 248350:

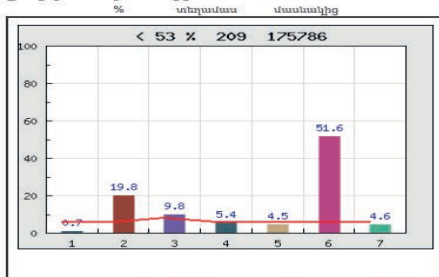
Շօն վերցնել յուրաքանչյուր տեղամասի մեկական անհամապատասխանության մեծ թիվը, սպա այդ տեղամասերի անհամապատասխանությունների ընդհանուր նվազագույն գումարը կլինի 1408, որը կկազմի Երևանի բոլոր տեղամասերի մասնակիցների 437079 - ի 0,32% -ը (ընտրողների ընդհանուր թվի 0,17% - ը):

Անհամապատասխանությունների թիվը կազմում է ընտրական թվերի անհամապատասխանություն արձանագրած տեղամասերի մասնակիցների ընդհանուր թվի, 0,57% - ը

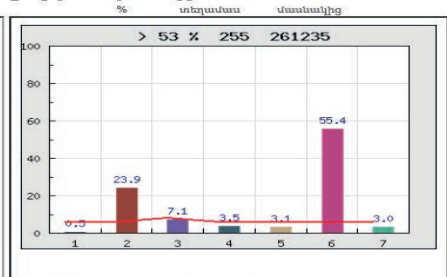

Կուսակցությունների համար հաշվարկված քվեները ըստ 53%-ից պակաս և ավելի մասնակցությամբ տեղամասերի

ըստ նշված տոկոսից պակաս մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի:

ըստ նշված տոկոսից ավելի մասնակցությամբ ընտրված տեղամասերի:

ԵՃՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կասկածելի և ընտրախախտումներով տեղամասերի շատ լինելու պատճառով դժվար է գնահատել քվեարկության իրական արդյունքները: Անիմաստ է նաև անել որևէ եզրակացություն այն մասին, թե ինչ արդյունք կստացվեր, եթե այդ տեղամասերում վերաքվեարկություններ անցկացվեին կամ անցկացվեին նոր ընտրություններ:

Ընտրակեղծիքներով ընտրությունների հետևանքն այն է, որ հասարակության մեծ մասը չի հավատում և չի վստահում ընտրությունների պաշտոնական արդյունքներին, ինչն էլ հետընտրական անհանդուրժողական մթնոլորտի առաջացման պատճառ է դառնում:

Հանրության վստահությունը ընտրական համակարգի նկատմամբ բարձրացնելու և ընտրակեղծիքների դեմն առնելու կամ դրանց առկայության դեպքում պատշաճ իրավական գնահատման համար կարևոր է հաշվի առնել հետևյալ հանգամանքները.

I. Ընտրողների ցուցակներ ճշգրտելը՝ հաշվի առնելով հանրապետությունում առկա ընտրողների փաստացի թիվը:

II. Այլոց փոխարեն քվեարկելու, ինչպես նաև մեկ անձի մեկից ավելի անգամ քվեարկելու հնարավորությունների բացառումը:

III. Քվեարկության անհավանական արագություններին ուշադրություն դարձնելը:

IV. Այլ թեկնածուի օգտին քվեներ հաշվելու հնարավորության բացառումը:

V. Ընտրական թվերի ցանկացած անհամապատասխանություն առաջացնող երևույթի ժամանակին արձանագրումը կամ տեղամասում քվեարկության արդյունքների վերահաշվարկի անցկացման, կամ էլ տեղամասի քվեարկության արդյունքների անվավեր ճանաչման խնդրի օբյեկտիվորեն լուծումը:

Որպեսզի յուրաքանչյուր քաղաքացի վստահի ընտրական ինստիտուտին, ցանկալի կլիներ, որ նրանց կողմից, ովքեր ունեն օրենսդրությամբ վերապահված համապատասխան լիազորություններ, սահմանվեին համապատասխան նորմեր և իրականացվեին միջոցառումներ, որոնց թվում՝

- Առաջին հերթին բնակավայրերի, բնակարանների ու կացարանների ճշգրիտ հասցեագրումը, համարակալումը: Բոլոր քաղաքացիներին հստակ ճշգրտված հասցեներում հաշվառումը, այլ ոչ թե ինչ-որ փողոցում, փողոցին հարակից բակում կամ հողամասում, կամ էլ հարյուրավոր ընտրողների հաշվառված թողնելը նույն ոչ ճշգրտված հասցեում: Անընդունելի է, երբ մի ամբողջ բնակավայր կամ թաղամաս իր տարբեր շենքերով, շինություններով, բնակարաններով, կացարաններով ունի ընդամենը մեկ հասցե, կամ որ հարյուրավոր ընտրողներ հաշվառված են

մեկ բնակարանի կամ կացարանի հասցեում:

- Հանրապետության մոտ 70000 ընտրողների անձնագրային տվյալներում, իրենց առաջարկությամբ, պետք է լրացվեն բացակայող ծննդյան օրն ու ամսաթիվը:
- Հանրապետությունից բացակա ընտրողների տվյալների հրապարակումը և ընտրողների հաշվառման այնպիսի անհրաժեշտ նորմերի սահմանումը, որոնք կսահմանափակեին ընտրացուցակների նպատակային ուռճացման հնարավորությունը և այլոց փոխարեն քվեարկելու հնարավորությունը, օրինակ՝ մատնահետքով գրանցումը կամ ընտրողի անձի նույնականացման ավտոմատ համակարգի կիրառումը:
- Քվեարկության ժամանակ, օրենքի պահանջով, համապատասխան արձանագրությունների պարտադիր կազմումը, որոնք կբացատրեին ընտրական թվերի ցանկացած անհամապատասխանության, անճշտության առաջացման պատճառը: Օրինակ՝ այն պահին, երբ ընտրողը ստորագրելով ընտրացուցակում քվեարկության ծրարը քվեատուփ չի գցում՝ արձանագրվի փաստը, կամ կանխվի որևէ մեկի կողմից առանց ընտրացուցակում ստորագրելու, ծրար քվեատուփ գցելու փորձն ու կազմվի արձանագրություն և այլն:
- Տեղամասերում, որտեղ արդյունքները օբյեկտիվորեն կասկածելի կլինեն, կասկածի հիմքերի ու քվեարկության իրական արդյունքների պարզումը: Եթե նախապես սահմանվի նորմ, ըստ որի բոլոր այն առանձին տեղամասերում, որտեղ տեղի են ունենում սահմանված ընտրական ընթացակարգերից շեղումներ և ընտրական թվերի անհամապատասխանություններ, ապա ստուգվեն ընտրությանը մասնակցած ընտրողների ստորագրությունները, քվեաթերթիկները, ծրարները և ընտրատեղամասի այլ փաստաթղթերը կամ տեղամասի ընտրություններն ըստ օրենքի, ինքնաբերաբար, անվավեր համարվեն: Իսկ անվավեր տեղամասերում անցկացվեն կրկնակի քվեարկություններ այդ տեղամասերի ընտրական հանձնաժողովի անդամների միջոցներով կամ հանձնաժողովի այլ կազմով:
- Դատաիրավական այնպիսի նորմերի ներդրումն ու կիրառումը, որոնք կապահովեին ընտրական արդարադատությունը: Օբյեկտիվորեն կասկածելի և իրական արդյունքները չբացահայտված տեղամասերի քվեարկության արդյունքներն ըստ օրենքի անվավեր ճանաչված համարելն ու սուբյեկտիվ մոտեցման հնարավորությունների հնարավորինս բացառումը: Օրինակ՝ ընտրական տեղամասի ընտրական թվերի բոլոր անհամապատասխանությունները համարվեն անճշտություններ, իսկ եթե բոլոր տեղամասերի նշված թվերի ընդհանուր գումարը կազդի ընտրությունների արդյունքների վրա, ապա այդ տեղամասերի քվեարկության արդյունքները ճանաչվեն անվավեր: Անվավեր ճանաչվեն նաև այն տեղամասերի քվեարկության արդյունքները, որոնցում գրանցվել են ֆիզիկապես թողունակությունից

ավել մասնակցություններ: Ըստ օրենքի անվավեր ճանաչված տեղամասերում վերաքվեարկության պարտադիր անցկացումը, եթե այդ տեղամասերի բոլոր ընտրողների կամ ընտրությանը մասնակցած ընտրողների ընդհանուր թիվը կազդի մանդատների բաշխման հարաբերակցության վրա, թեկուզ մեկ մանդատն այլ թեկնածուին անցնելու հնարավորության դեպքում:

- Հասարակական լուրջ վերահսկողության ապահովումը, մասնավորապես, տեղամասերում տեսախցիկների միջոցով քվեարկության ընթացքին ու քվեների հաշվման գործառույթներին առցանց հետևելու հնարավորությունների ստեղծումը:

Ներկայացնենք ընտրական համակարգերի վերաբերյալ որոշ նկատառումներ.

Ընտրությունների քաղաքակիրթ, ազատ և արդար անցկացման համար կարևոր է նաև այն, որ ընտրություններից առաջ ընտրությունների անցկացման կանոնները չհարմարեցվեն այս կամ այն խորհրդարանական մեծամասնության, քաղաքական առաջնորդի, առաջնորդների կամ որոշակի լծակների տիրապետող մարդկանց որոշ խմբերի տվյալ պահի շահերին, որն ինչպես ցույց է տալիս փորձը, տեղի է ունենում մշտապես:

Համամասնական կապված ցուցակներով, երբ ընտրողը քվեարկում է ցուցակի օգտին իսկ մանդատները տրվում են ցուցակի առաջին թեկնածուներին, ընտրական համակարգով ընտրությունների անցած փորձերը ցույց են տվել, որ կուսակցական ցուցակներով առաջադրված առաջին համարի որոշ թեկնածուներ ընտրվելուց հետո հրաժարվում են պատգամավորական մանդատից, որը դժվար թե կարելի է համարել պատշաճ վերաբերմունք ընտրողների նկատմամբ:

Արդարության տեսակետից, դժվար թե կարելի է նորմալ համարել հանարապետության գործող նախագահի պատգամավորության թեկնածու գրանցվելն ու գլխավորելը կուսակցական ընտրական ցուցակը, ով, իհարկե, նախագահի պաշտոնից չէր հրաժարվի և պատգամավոր չէր դառնա:

Հարաբերական մեծամասնական ընտրական համակարգով, երբ ընտրված է համարվում, ոչ թե քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների կամ վավեր ձայների կեսից ավելի ձայներ ստացած, այլ ամենաշատ ձայներ ստացած թեկնածուն, ընտրություններում հաղթող թեկնածուների մեծամասնությունը միշտ իշխանական (Նախագահի) կուսակցության կողմնակիցներ են կամ դառնում են նախագահի կուսակցության կողմնակիցներ: Ինչպես ցույց է տվել անցյալի փորձը, հանրապետության նախագահի փոփոխության դեպքում Ազգային ժողովի պատգամավորների մեծ մասը դառնում են նոր նախագահի կուսակցության անդամներ կամ կողմնակիցներ առանց ընտրողների միջամտության, ինչը հարիր չէ ժողովրդավարության պահանջներին: Հետևաբար նման իրավիճակների դեպքում արժեք մտածել, ըստ օրենքի, նոր ընտրությունների անցկացման մասին:

Հայաստանում մինչ այժմ անցկացված ընտրությունները գալիս են ապացուցելու, որ, դժվար թե կարելի կլինի ակնկալել հարաբերական մեծամասնական կամ համամասնական կապված ցուցակներով ընտրական համակարգերով ընտրությունների արդար անցկացում, կամ ընտրողների գերակշիռ մեծամասնության իրական ցանկություններին համարժեք Ազգային ժողովի կազմավորում:

Սահմանադրաիրավական բարեփոխումների, ընտրական օրենսդրության բարելավման և ընտրությունների արդյունքները հասարակության բոլոր անդամների համար վստահելի դարձնելու, ընտրակեղծիքների հնարավորությունները նվազեցնելու և ընտրական համակարգի նկատմամբ վստահությունը բարձրացնելու անհրաժեշտությունից ելնելով, արժեք մտածել ընտրողներին իրենց ընտրական իրավունքն իրականացնելու առավել լայն հնարավորությունների վերապահման և առավել կատարյալ ընտրական համակարգի կիրառման մասին:

Մեր կարծիքով, կարելի է քննարկել հանրապետության մեկ ընտրատարածքով կամ մարզային ընտրատարածքներով բազմամանդատ, վարկանիշային, ընտրողին մեկից ավելի ձայնի իրավունքի վերապահմամբ, կուսակցական և քաղաքացիական նախաձեռնությամբ առաջադրված թեկնածուների ցուցակներով նախապատվության սկզբունքով, ընտրական համակարգի ներդրման հարցը:

Ընտրական համակարգ, որը ընտրողներին կվերապահեր, թե պատգամավորների ուղղակի ընտրությունը, թե՛ կուսակցությունների վարկանիշի, թե՛ կուսակցական ցուցակի հերթականության որոշում: Ինչը պարզապես կդառնար, թե՛ ընտրական համակարգի վերաբերյալ հանրաքվե, թե՛ Ազգային ժողովի ընտրություններ:

Բազմամանդատ մեծամասնական ընտրական համակարգը կապահովեր ընտրողների գերակշիռ մեծամասնության կարծիքին համարժեք Ազգային ժողովի կազմավորումը: Դրանով կլուծվեր նաև այս կամ այն կուսակցությունների ղեկավարների ցանկություններից անկախ, պաշլամենտում ընտրական համակարգերի վերաբերյալ օրենսդրական անընդհատ առաջացող փոփոխությունների իրականացման անհրաժեշտության հարցը և կլուծվեր կուսակցական առաջնորդներին, գաղափաների ու գաղափարախոսությունների ընտրողների կողմից ուղղակի նախընտրելու խնդիրը:

Հանրապետության մեկ ընտրատարածքով կամ մարզային ընտրատարածքներով բազմամանդատ, վարկանիշային, ընտրողին մեկից ավելի ձայնի իրավունքի վերապահմամբ ընտրական համակարգի կիրառումը կապահովեր պատգամավորների, հետևաբար նաև Ազգային ժողովի ավելի մեծ անկախությունը գործադիր իշխանությունից, առավել մեծ կախվածությունը ընտրողներից: Այն որոշ չափով կնվազեցներ նաև ընտրակաշառքով ու պարտադրանքով քվեարկությունների կազմակերպման հնարավորությունները, քանի որ կապահովեր բոլոր թեկնածուների

միմյանց միջև մրցակցություն հանրապետության ողջ տարածքով կամ մարզի տարածքով: Իսկ ընտրողի մեկից ավելի ձայնի իրավունքը կավելացնեն թեկնածուի ընտրվելու համար անհրաժեշտ ձայների քանակը և կբացահայտեն ընտրողների գերակշիռ մեծամասնության կարծիքը թեկնածուներից յուրաքանչյուրի վերաբերյալ:

Իսկ ներկա ընտրակարգի պահպանման դեպքում, պետք է գոնե կիրառվի ընտրողի նախապատվության իրավունքի ձայնի սկզբունքը, իսկ մանդատներն էլ պետք է բաշխվեն ըստ ընտրողների նախապատվության: Մեծամասնական ընտրակարգի համար որպես այլընտրանք կարող է կիրառվել բացարձակ մեծամասնական երկփուլ կամ եռափուլ ընտրական համակարգ:

Ճիշտ կլիներ, որ համապետական ընտրություններն առաջիկայում կազմակերպվեին էլեկտրոնափաստաթղթային քվեարկությամբ կամ գոնե քվեարկության մասնակցությունն ու քվեաթերթիկների հաշվարկն իրականացվեր ավտոմատացված համակարգերով, իսկ այլոց փոխարեն քվեարկություններ կազմակերպելու հնարավորությունները բացառելու համար ընտրողների քվեարկության մասնակցության գրանցումն իրականացվեր կենսաչափական տվյալների, մատնահետքերի համադրությամբ ավտոմատացված ստուգող սարքերով:

Եթե քվեարկություններն իրականացվեն քվեմեքենաների միջոցով, այնպիսի քվեմեքենաների, որոնք կբացառեն այլ մարդու փոխարեն քվեարկելու, քվեարկության արդյունքները որևէ մեկի կողմից փոխելու հնարավորությունները և համակարգն ապահովված լինի անկախ, առանց արտաքին հնարավոր միջամտություն գործելու տեխնիկական կարողությամբ, ապա կտրուկ կնվազեր պետական կառույցների, ընտրակաշառք բաժանողների, ընտրողներին այս կամ այլ կերպ քվեարկություն պարտադրելու հնարավորություն ունեցողների ոչ պատշաճ ազդեցությունները ընտրությունների արդյունքների վրա: Իսկ ամենակարևորը կնվազեր ընտրական հանձնաժողովների անդամների ընտրակեղծիքներին մասնակցելու, ինչպես նաև ընտրակեղծիքներով ընտրությունների արդյունքները հաստատելու հավանականությունը:

Հասարակական համերաշխության առավել բարձր մակարդակ ապահովվում է, եթե լայնորեն կիրառվում է նաև ուղիղ ժողովրդավարությունը, այսինքն, երբ կարևորագույն օրենքներն ու որոշումները մշակվում են ներկայացուցչական մարմինների կողմից և ընդունվում են հանրաքվեների միջոցով: Ժամանակակից տեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս արդյունավետ և արագ կազմակերպել էլեկտրոնային հարցումներ ու քվեարկություններ:

